

KUNT GERGELY – VISKOLCZ NOÉMI

Fejezetek az Esterházy hercegi család levéltárának kutatástörténetéből (1847–1945)*

3. rész (1901–1945)

Chapters of the research history of the archives of the princely family Esterházy (1847–1945) Part 3. (1901–1945)

The paper and its sources tell us about the research of the archives in the first half of the 20th century until its nationalization after 1945.

Merényi Lajos kismartoni hercegi levéltáros számos tudóssal, történésszel állt baráti, de legalábbis jó kollégialis viszonyban. Hagyatékát az Esterházy hercegi levéltárban őrzik a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában.¹ Ebben többek között Fejérpataky Lászlótól, Thallóczy Lajostól, Thaly Kálmántól, Marczali Henriktől, Kammerer Ernőtől, Csánki Dezsőtől található levelek, akik a közös tanulóévekre emlékezve időnként levéltári adatokat is kértek Merényitől. Thallóczy például hol középkori oklevélről, hol a 18. században tevékenykedő Esterházy Imre zágrábi püspökről várt információkat, de sokáig keresett egy Esterházy Pál hercegnek (1848-ban a király személye körüli miniszter) címzett iratot, amelyben Batthyány Lajos miniszterelnök a hatáskörét tisztázta. Thallóczy kellenlően fogadta, hogy Merényi nem találta a kutatásaihoz akkor fontos forrást.

Egyháztörténészek is felfigyeltek a gazdag levéltárra. Pázmány Pétert, a katolikus megújulás legnagyobb alakját köztudottan ellentmondásos viszony fűzte Esterházy Miklós nádorhoz, de pozíciójuknál fogva kénytelenek voltak kapcsolatot tartani egymással. Levelezésük fontos és nélkülözhetetlen forrás a korszakhoz. Az 1885-ben megalapításának 250. évfordulóját ünneplő pesti Királyi Magyar Tudományegyetem Pázmány Péter összes művének kiadásával kívánt emlékezni az alapítóra. Szilágyi Sándor, az Egyetemi Könyvtár akkori igazgatója, 1881. december 30-án javaslatot tett az egyetem tanácsának a művek és a levelezés sorozattá való összeállítására. Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter 1500 forintot adott is az előkészítésre, mégsem haladt a munka előre. Néhány év múlva, 1893-ban, Csáky Albin

vallás- és közoktatási miniszter bízta meg az egyetem Hittudományi Karát a kiadvány gondozásával, a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdát pedig a kinyomtatásával. A költségeket Vaszary Kolos esztergomi érsek a papnevelőintézetten keresztül vállalta magára, így évente 1-1 kötet tudott megjelenni.²

A „Pázmány összes” hat latin és hét magyar nyelvű kötete után 1907-ben már csak a levelezés hiányzott, ekkor Hanuy Ferencet, az egyháztörténet rendes egyetemi tanárát kérték fel a feladatra. Hanuy felhívást intézett a hazai levél- és kéziratgyűjtőkhöz,³ és „tömerdek levelezés, kiterjedt utazások és sok hiábavaló tapogatózás után részben belföldi, részben külföldi lelőhelyekről sikerült összesen 1106 Pázmány-levelet és 26 Pázmánnyal kapcsolatos levelet összegyűjtenie.”⁴ 1908 márciusában, miután Esterházy Miklós herceggel személyesen is találkozott, kereste meg Merényi Lajos levéltárost a kismartoni levéltárban lévő Pázmány levelekkel összefüggésben. Ezek egyébként rendelkezésére álltak, ugyanis Fraknói Vilmos a Pázmány Péterről szóló monográfiájához már feldolgozta a vonatkozó forrásokat, de pontos jelzeteket nem adott meg.⁵ Hanuy júniusban Kismartonba utazott, hogy a Fraknói-féle másolatokat az eredetiekkel összevesse. Az 1910–1911-ben megjelent két kötetes Pázmány-levelezésnek azonban csak a töredéke, számszerűen kilenc volt kismartoni provenienciájú (a 71. repositorumból), s azokat is részben közölték már korábban.

Más nagyszabású tudományos vállalkozások is érdeklődtek az Esterházy levéltár kincsei iránt. Takáts Sándor, Eckhart Ferenc és Szekfű Gyula a 16. századi budai pasák magyar

* A tanulmányban ismertetett kutatómunka az EFOP-3.6.1-16-00011 jelű „Fiatallodó és Megújuló Egyetem – Innovatív Tudásváros – a Miskolci Egyetem intelligens szakosodást szolgáló intézményi fejlesztése” projekt részeként – a Széchenyi 2020 keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

1 HU-MNL-OL-P 161 [Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Esterházy hercegi család levéltára, Merényi Lajos hercegi titkár iratai]

2 Pázmány Péter bíbornok esztergomi érsek Magyarország primása összes munkái. Szerk. Rapaics Rajmond. Bp. 1894. Rapaics előszava az első kötethez XIII–XVIII.

3 Hanuy Ferenc felhívása. Századok 42. (1908) 478.

4 Zubriczky Aladár ismertetője az első kötetről Katolikus Szemle 24. (1910) 668–672.

5 *Fraknói Vilmos: Pázmány Péter 1570–1637.* (Magyar Történelmi Életrajzok) Bp. 1886

nyelvű levelezésén dolgoztak az 1910-es években. Magától éretődőnek vették a kismartoni levéltár forrásainak ismeretét és ezért – a Magyar Tudományos Akadémia elnökének, Berzeviczy Albertnek a pártfogásával – előzetesen írtak a tulajdonosnak, vázolvva a témájukat: „köztudomású, hogy a levelek Magyarország történetének egy nagy korszakára első rendű, igen fontos források. Minthogy ily levelek nagy számmal vannak Herczegség kismartoni levéltárában, azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulok Főméltóságodhoz, kegyeskedjék megengedni [a kutatást]”.⁶ A hercegi levéltáros válasza nem maradt fenn, így csak a kötet 1914 végén Bécsben kelt előszavából derül ki, hogy a várákosokkal ellentétben nem jártak sikerrel: „újabbkori történeti irataink olyan bő tárházai, mint a M. Tud. Akadémia kéziratára, és a kismartoni hg. Eszterházy-levéltár nem szolgáltatott egyetlen darabot sem jelen kötetünkhöz. A valóság az [...] hogy a budai basák levelezésének túlnyomó része az udv. és áll. levéltárban őriztetik”.⁷ A *budai basák magyar nyelvű levelezése* 1915-ben jelent meg Feridun bey volt budapesti török főkonzulnak a Magyar Tudományos Akadémiára hagyott alapítványa segítségével.⁸

Az országgyűlési levéltáros Takáts Sándor ezekben az években a művelődéstörténeten belül a kerttörténetben mélyedt el, és ehhez a témához kért forrásadatokat készülő könyvéhez Merényi Lajostól, aki csupán a lánzséri vár 1675-ből származó urbáriumát küldte meg neki, amely elég sovány eredmény lehetett Takátsnak, de felhasználta egy tanulmányában,⁹ ígért monográfiája azonban soha nem jelent meg. Az Esterházyak kismartoni várkertjének történetét végül a későbbi Esterházy levéltáros Hárich János írta meg, amely mű kéziratban maradt.¹⁰

A kutatók tehát a legkülönfélébb kérésekkel fordultak a hercegi levéltárhoz, amelyeknek megválaszolása, elintézése, az adatok felkutatása sokszor terhesnek bizonyult. Különös, de a könnyebb feladatok közé tartozott a Pokoly József református egyháztörténész által előadott nem is levéltári, hanem képtári kívánság. Kálvin születésének 400. évfordulója alkalmából Genfben fel kívánták állítani a reformáció nemzetközi emlékművét, amelyet 1909-ben kezdtek el építeni elsősorban német és magyar református gyülekezetek finanszírozásából, de Nagy-Britanniából és Hollandiából is érkeztek adományok.¹¹ A domborművek a reformáció legfontosabb alakjait örökítették meg minden olyan nemzetből, ahol a református egyház intézményesült formában jelen volt. Magyarországon az előkészítő munkálatokat Pokoly végezte, aki összegyűjtötte

a hazai reformáció legjelentősebb alakjainak a domborműhöz mintául szolgáló képmásait. A reformáció magyarországi terjedésének emléket állító genfi domborműszakasz Bocskai Istvánt és az utolsó kassai országgyűlést ábrázolja. Míg az erdélyi fejedelemtől bőven lehetett képi forrásokat találni, addig a kortárs magyarokról alig-alig. Pokoly a Nyáryak nyomán jutott el a hercegi levéltárhoz, hiszen annak a Nyáry Pálnak kereste a képmását, akinek lánya, Krisztina, 1624-ben kötött házasságot a katolikus Esterházy Miklóssal. Pokoly a kérvényében külön utalt is erre családi kapcsolatra és kéri, hogy „Nyári Pálnak, a Főméltóságú család egyik ősenek, a Főméltóságú Herceg Úr tulajdonában lévő s a fraknoi képtárban őrzött, eredeti olajfestésű mellképéről, az alább említendő célra, fényképi másolatot nyerhessek. Az arcképre tudományos és művészeti szempontból van szükségem, hogy azon a Geneveben felállítandó domborművön, mely a Bocskay István fejedelem alatt tartott utolsó (kassai, 1606. dec. 13.) országgyűlést fogja ábrázolni, Nyári Pál is, mint egyik jelen volt, kiváló vezér egyéniség megörökíthessék.”¹² Bár Merényi még éppen időben eljuttatta a Genfbe induló Pokoly kezébe a fényképfelvételt Nyáry Pálról, az 1917-ben átadott és ma is álló genfi emlékművön nem találjuk őt, sőt, még a nevét sem vésték be a Bocskai Istvánt életű mágnások közé.

Az első világháború előtti kutatók közül még megemlíthető az erdélyi szász Roderich Gooß történész-levéltáros, aki a Kommission für Neuere Geschichte Österreichs megbízásából az Erdélyi Fejedelemség és Magyar Királyság közötti kora újkori államszerződéseket gyűjtötte össze, kiadványa 1911-ben meg is jelent Bécsben.¹³ Gooß érdekében maga Károlyi Árpád – császári és királyi tanácsos, a Haus-, Hof- und Staatsarchiv akkori igazgatója – lépett fel Merényinél, de még ő sem tudta elérni, hogy a kért iratokat Bécsbe szállítsák. Merényi az Ügyviteli és Szolgálati Szabályzatra hivatkozik, amely szerint „a kismartoni hgi főlevéltárban őrzött történelmi és családi okiratok közlésére, kiadományozására vagy a levéltárban való kutatására Őhercegségének kizárólagos engedélye kívántatik meg”.¹⁴ Gooßnak végül Kismartonba kellett utaznia a források tanulmányozásához.

Trianon után - változások a levéltárban¹⁵

Az első világháborút lezáró békék alapvető változást hoztak a hercegi család életében, hiszen birtokaik és vagyonuk egy része az elcsatolt területekre, köztük a legjelentősebbek, a kismartoni és fraknoi uradalmak Ausztria fennhatóság alá került. A helyzetet súlyosbította a hitbizomány fejének,

6 ld. 21. dokumentum

7 A budai basák magyar nyelvű levelezése I. 1553–1589. Szerk. Takáts Sándor - Eckhart Ferencz - Szekfű Gyula. Bp. 1915. 9.

8 Nyári Mária: A feridun alapítványról. Ősi gyökér 33. (2005) 3. sz. 33–39.

9 Takáts Sándor: Kertjeink a XVII. század első felében. Budapesti Szemle 162. (1915) 161–188. Az említett urbárium adatai csak a cikk második változatában szerepeltek. In: Takáts Sándor: Szegény magyarok. Bp. 1927. 383–432., itt 403–405.

10 Hárich János: A kismartoni várkert története. Jelzete: Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Quart. Hung. 2914.

11 Az előkészületekről egy korabeli cikk: A genfi Kálvin-ünnepélyek. Sárospataki Református Lapok 5. (1909) 324.; Hatos Pál: Reformáció és történelmi hagyomány (A reformáció genfi emlékművének történelmi jelentésrtegei). Történelmi Szemle 40. (1998) 129–153.

12 ld. 23. dokumentum.

13 Roderich Gooß: Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526–1690). (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs 9.) Wien 1911. A kötetről szóló ismertetést ld. Lukinich Imrétől: Századok 47. (1913) 132–139.

14 ld. 16. dokumentum.

15 Részletesen Röss Imre: Hajnal István, a kismartoni hercegi levéltáros. Korall 15–16. (2004) 284–315. Viskolcz Noémi: Az Esterházy hercegi levéltár 20. századi sorsa. In: Bonarum Cultores Artium: a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának kutatói almanachja. Szerk. Fazekas Csaba. (Szellem és tudomány. Supplement Volume 11.) Miskolc 2020. 697–703.

Esterházy Miklós hercegnek az 1920. április 6-án bekövetkezett váratlan halála is, amelynek következtében legidősebb fia, Pál vette át az irányítást egy családi tanács segítségével. A levéltárban is zaklatott évek következtek: az 1919-ben elhunyt Merényi Lajost új alkalmazott követte Gaszner József személyében, majd 1922 nyarától az akkor már jőnévű történésznek számító Hajnal István. Nekik kellett véghez vinni a családi tanácsnak azt a döntését, miszerint a hercegi levéltár Kismartonban lévő törzsanyagát nem hagyják Ausztria területén, hanem Magyarországra menekítik. Ennek lépéseit, majd a budai Tárnok utcai palotában való újbóli felállítását Rész Imre mutatta be tanulmányában. Ugyanekkor a fraknoi várban lévő gazdasági-uradalmi levéltár elköltöztetése is felmerült, de az iratok mennyisége miatt ez egyszerűen kivitelezhetetlen volt, és a mai napig is ott őrzik a hihetetlenül gazdag anyagot.

1890-1919	Merényi Lajos
1919-1922	Gaszner József
1922-1930	Hajnal István
1930-1946	Hárich János

Az Esterházy hercegi levéltár vezetői 1900-1945

A Tárnok utcai Esterházy hercegi levéltár rendeltetészerű működése 1926-ban újra indult, feltárása és rendezése azonban még az 1940-es években sem fejeződött be, bár Hajnal István és utána a fiatal levéltáros, Hárich János szívós munkával igyekezett megfelelni a hercegi elvárásoknak. Hajnal határozott történelmi elképzeléseinek megfelelően a levéltár szakszerűbbé és korszerűbbé vált ezekben az években. Hajnal kutatási naplót vezetett, számon tartotta a hazai és külföldi megkereséseket, s kezdetben negyed, majd fél évente részletes jelentést készített Esterházy Pálnak. Ezeket nemcsak a herceg olvashatta élvezettel, de a mai kutató is csodálattal szemléli a több száz oldalnyi gyöngybetűs írást és szigorúan konzervens, minden részletre kiterjedő beszámolókat. Hajnal bemutatta az engedélyt kérő kutatókat és témáikat, felsorolta az elvégzett levéltári munkát, javaslatokat tett könyv-, esetleg műtárgybeszerzésekre.¹⁶ 1926-ban elkészült a levéltár új kutatási szabályzata magyar és német nyelven, amely a korábbi gyakorlat szigorításával járt: csak a herceg adhatott engedélyt a kutatásokra, amelyek kizárólag tudományos célok lehettek.¹⁷

Mind Hajnal, mind Hárich megterhelőnek tartotta az egyre növekvő számú családtörténelmi jellegű és más kutatási kéréseket, és az ilyen típusú munka alóli felmentésre Hárich egy javaslatot is benyújtott a hercegnek 1940-ben. Ebben az Országos Levéltár fiatal munkatársainak a bevonásával akarta megoldani a levéltárosra kényszerűen nehezedő feladatokat.¹⁸ Nem ismert Esterházy Pál véleménye, de az 1940-es évek ese-

ményei felülírták ezt a problémát is. A Tárnok utcai levéltár legfontosabb anyagait a második világháború miatt az Országos Levéltárban helyezték el letétben (1942-ben és 1944-ben), 1945 után pedig államosították.¹⁹

Kutatások az 1930-1940-es években

1926 után annyira megsokasodtak és sokszínűvé (politika-, had-, gazdaság-, művelődés-, művészet-, zenetörténelmi témákban) váltak a hercegi levéltárban tett kutatások, hogy befejezőképpen most csupán jelzésszerűen emelünk ki két példát.²⁰

1934-ben Varjú Elemér, a Turul folyóirat szerkesztője, heraldikus, a Magyar Nemzeti Múzeum tárvezetője Hajnal Istvánhoz fordult segítségért, de akkor már négy éve Hárich János volt a hercegi levéltár őrje. Varjú 1932-ben Bécsben az Albertinában figyelt fel egy metszetekből álló kolligátumra, amely magyar uralkodók és csataképek levonatait tartalmazta, valamint egy történelmi műnek a címlapját és első oldalait 1632-es évszámmal. Varjú azt feltételezte, hogy Esterházy Miklós szándékozott kiadni egy illusztrált magyar történetet, és azt kérdezte, van-e a kismartoni levéltárban és könyvtárban ennek valamilyen nyoma. Egyben engedélyt is kért, hogy Miklós nádor levelezését áttekintse. Aktualitást az adott Varjú kérésének, hogy ekkor bukkantak fel a Nemzeti Múzeumban a csataképek rézdúcai. Varjú ki is adta őket 200 példányban, mondhatnánk, hogy szerencsére, mert a második világháborúban megsérültek a rézlemezek és használhatatlanná váltak.²¹ Hárich nem talált Varjú elképzelését alátámasztó adatokat, nem véletlenül, ugyanis nem Esterházy Miklós állt a tervezett kiadás mögött, hanem Ferenczy Lőrinc királyi titkár.²²

Markó Árpád hadtörténész először 1929-ben kért engedélyt a levéltárban való kutatásra, akkor a Pál nádor korabeli iratokra volt kíváncsi, de csak korlátozottan tekinthetett az anyagba. 1937-ben a Magyar Szemle Társaság megbízta Zrínyi Miklós műveinek és levelezésének kiadásával, így először a Zrínyi-leveleket szerette volna feltérképezni. Kérésének eleget tettek, a levelezés meg is jelent,²³ amely azonban kiváltotta mind a herceg, mind Hárich János levéltáros rosszsallását. Markó ugyanis nem küldött tiszteletpéldányt – holott az általa is elfogadott kutatási szabályzat ezt előírta, de ami még inkább visszatetszést keltett, a munkáját segítő intézmények között nem említette meg a hercegi levéltárat.

19 Viskolcz N.: Az Esterházy hercegi levéltár i. m. 699-700.

20 A hercegi gyűjtemények történetéről az 1919-1949 közötti időszakban előkészületben van egy monográfiám. V. N.

21 Műlapok a Magyar Történelmi Múzeum gyűjteményében őrzött régi rézmetszetű ducokról II. sorozat. Húsz régi magyar csatakép. Kiad. Varjú Elemér. Bp. 1934. ld. még *Mikó Árpád: Csataképek rézdúcai*. In: *Történelemkép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon*. Szerk. Mikó Árpád – Sinkó Katalin. Bp. 2000. 297.

22 *Cennerné Wilhelmb Gizella – Rózsa György: A Magyar Történelmi Képcsarnok rézlemezgyűjteménye*. Folia Archaeologica 11. (1959) 197-205.; *Holl Béla: Ferenczy Lőrinc. Egy magyar könyvkiadó a 17. században*. Bp. 1980. 155.

23 Zrínyi Miklós gróf prózai munkái. Sajtó alá rend. Markó Árpád. Bp. 1939.

16 Érdekesképpen Hajnal és Hárich egy-egy ilyen jelentését is közreadjuk, ld. 31. és 38. dokumentumok.

17 ld. 30. dokumentum

18 Hárich János Esterházy Pál hercegnek, Bp. 1940. március 27. HU-MNL-OL-P 114-28.d.(p. 2004-2005.)

Markó gyorsan intézkedett és a Magyar Szemle Társaság megküldte a kiadványt, azonban Markó magyarázkodása – miszerint csak a sok anyagot szolgáltató levéltárakat tűntette fel, és az Esterházy levéltár nem volt ilyen – nem számíthatott megértésre.

FORRÁSOK

1. THALLÓCZY LAJOS MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Bécs, 1901. március 29.
HU-MNL-OL-P 161-113.

Kedves druzsám,

Igen lekötelezesz, ha időd engedvén a Rep. 42. f.A-ból N. 4 Károly 1322. okt. 11. a Nelipicsekről szóló oklevelét kegyes lennél bővebben kivonatolva megküldeni vagy ha nem érsz rá, az oklevelet felküldeni (pár napra).

Hogy vagy? Nagy örömünk van, hogy herczeg született?²⁴ Szívesen láttok-e most is, ha jövünk?

Szívesen üdvözöl igaz barátod

Thallóczy
Bécs, 1901. 3/29.

2. THALLÓCZY LAJOS MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Bécs, 1904. július 16.
HU-MNL-OL-P 161-178.

Igen tisztelt tanácsos úr!

Egy félhivatalos jellegű kéréssel fordulok önhöz, mint az Eszterházi herczeg család tudós levéltárnokához. 1848-ban E. Pál herczeg lévén a felsége személye körüli, akkor külügyinek nevezett minister, ha jól emlékezem május havában Batthyány Lajos akkori miniszerelnökhöz egy magánlevelet intézett, amelyben ministeriumának hatásköre iránt bővebben nyilatkozik. Batthyány erre a levélre válaszolt is. Azonban úgy a válasz, mint az eredeti fogalmazvány nem található meg. pedig úgy látszik, csakis ezekben van letéve az akkori felség körüli ministerium hatáskörének vázolata. Az volna tehát a kérésem, lenne oly kegyes igen T. Tanácsos úr és nézzen utána, ha a herczeg iratai Kis-Martonban vannak, van-e ennek a levélváltásnak ott nyoma vagy pedig akad-e ott valamilyen olyan feljegyzés, amely a herczeg alatt álló ministerium akkori szervezetére adalékul szolgálna. Természetesen mindezt csak abban a feltevésben írom, hogy ha az iratok önöknél vannak, de úgy tudom, hogy az ő iratait nem foglalták le, minthogy ő teljes integritásának fenntartásával mondott le és így semmi ok sem volt, hogy reá gyanakodjanak vagy őt törvénytelen intézkedésekkel vádolják. Mindenesetre lekötelez, ha ez irányban szíves felvilágosítást

²⁴ Esterházy Miklós és Cziráky Margit Pál nevű fia 1901. március 23-án született.

nyújt és esetleg az ide vonatkozó dolgokat lemásolva megküldi régi tisztelőjének:

Thallóczynak

3. THALLÓCZY LAJOS MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Bécs, 1904. október 9.
HU-MNL-OL-P 161-177.

Kedves Drusszám!

Sajnálom ugyan, hogy a kinevezési okmány nincs meg. Célom csak az volt, hogy konstataljam, vajjon megfelel-e a kinevezési okmányban használt cím az országgyűlési irományokban közölt titulusnak, amennyiben a herczeg „kapcsolt birodalmam részeinek kölcsönös érintkezése ministere” címmel van jelezve. Bizonyos, hogy majd egyszer előkerül. Tudatom veled, hogy okt. 15. – nov. 10-ig nem vagyok itt, és ha fiad dolgában szükséged lenne rám, csak forduljon a nevemben ismét Mandellóhoz vagy Ortwayhoz, vagy Fésűshöz. Megannyiokat ismerem és teljesen elegendő, ha rám hivatkozik.

Szívesen üdvözöl igen régi híved

Lajos

4. THALLÓCZY LAJOS MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Bécs, 1904. november 16.
HU-MNL-OL-P 161-171.

Kedves Barátom!

Tudom ugyan, hogy minden lelkiismeretesen felkutattál, de nagyon bikáz minket az a dolog, hogy hg. Esterházy Pál ministeri kinevezése nincs meg. Ha alkalmilag a bécsi házba eljössz, ne felejtse el ezt az ügyet, mert némi érdek fűződik hozzájuk, természetesen aktuális, hanem történelmi. Remélem, hogy a fiad letette a vizsgát! Én decemberben Konstantinápolyba megyek, és valószínűleg Rodostóba is, ahol Esterházy Antal gróf a Rákóczy féle generális hazahozatalát kell nyélbe ütnöm. Ez mindenesetre a családot is érdekli és nem fogom majd elmulasztani majd szóval a herczegi párnak is annak idején beszámolni a látottakról.

A legszívesebben üdvözöl régi barátod

Thallóczy

5. BOROVSZKY SAMU MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1905. január 10.
HU-MNL-OL-P 161-204.

Igen tisztelt Doctor Úr!

A múltban irántam tanúsított szíves jóindulata arra batorít, hogy ismét tiszteletteljes kéréssel alkalmatlankodjam.

Borsod vármegye monographiáján dolgozom s óhajtanám tudni, hogy e vármegye régi múltjára nézve vannak-e a kismartoni

hercegi levéltárban (különösen mohácsi vész előtti) oklevelek? Ha igen, nem lehetne-e ezek év- és levéltári számát az Elenchusokból – természetesen költségemre – kijegyeztetni?

Erre azért is nagy szükségem van, hogy a legfontosabbakat az Akadémia elnöksége útján a Főméltóságú Herczeg úrtól ide kéretni megkísérelném. Felbátorít erre az, hogy ő Hercegsége már a múltban is kegyes volt az Akadémia hasonló megkeresését teljesíteni.

Előre is legmélyebb köszönetemet nyilvánítom és szíves értesítését kérve, vagyok kitűnő tisztelettel,

alázatos szolgája

Dr. Borovszky Samu,
a M. Tud. Akadémia lev. tagja
Budapesten, 1905. január 10.

6. BOROVSZKY SAMU MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1905. január 14.
HU-MNL-OL-P 161-203.

Igen tisztelt Doctor Úr!

Nagyon szépen köszönöm szíves értesítését. A dolog világért sem sürgős, azért is írtam most az év elején, hogy esetleg az év folyamán kérésem effektuálható legyen.

Ha igen tisztelt Doctor úr megteszi nekem e szívességet, igazán nagy hálára fog kötelezni. Úgy gondolom, Nyáry Krisztinával talán a diósgyőri uradalom történetére vonatkozó oklevelek is kerültek a kismartoni levéltárba. De bármi legyen is (a mohácsi vész előtti), mind nagyon érdekelne engem.

Magamat szíves jóindulatába ajánlva, vagyok viszonzszolgálatra mindenkor készen s kiváló tisztelettel őszinte híve

Borovszky Samu

7. THALLÓCZY LAJOS MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Bécs, 1906. augusztus 22.
HU-MNL-OL-P 161-221.

Kedves barátom,

Igen érdekelne tudnom, hogy gr. Esterházy Imre – 1712-ben zágrábi püspök, 1723-ban, ha jól tudom, kalocsai érsek – levelezése a kismartoni levéltárban van-e? Azon esetben, ha találkoznának oly levelek, amelyek egyrésről az 1712-iki horvát trónöröklési ajánlatra vonatkoznak, vagy pedig az 1722–23-iki törvénycikkek keletkezéséről, amelyekben a püspöknek talán döntő szerepe volt, kérelek, légy szíves ezeket lemásoltatni.

Nem lévén a kezemen az Esterházy család genealógiája, nem tudom, hogy gr. Esterházy Imre a tatai vagy galantai ághoz tartozott-e. te azonban bizonyosan meg tudod mondani, hogy hol lehet ennek az ágnak a levéltára, ha nálatok nincs semmi. Ezirányban is szíves felvilágosítást kérni régi híved

Thallóczy

8. MARZALI HENRIK MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1907. április 10.
HU-MNL-OL-P 161-239.

Igen tisztelt Uram!

Távol voltam a szünetek alatt, ezért jutok csak most ahhoz, hogy szíves levelét és nagyon becses közlését megköszönjem.

Pedig nemcsak fáradozásával örvendeztetett meg, hanem még inkább annak módjával. Láttam kedves soraiból, hogy emlékszik még a régi jó időkre, melyeket együtt töltöttünk. Ebből meritem a bátorságot, hogy egy újabb kéréssel alkalmatlankodjam. Mint talán tudni tetszik, most az 1790–91. országgyűlés történetét írom. Anyagom van sok, de sohse elég. Ezért szeretném tudni:

1. Vannak-e e diétáról szóló eredeti jelentések vagy levelek a levéltárban,
 2. Ha vannak: lehetne-e őket ide kapni, a Múzeumba, egyetemhez vagy Akadémiához.
 3. Ha nem lehet: mi módon lehet odajutni.
- Szíves válaszával nagyon leköteleznie.

Régi híve

Marczali Henrik

9. HANUY FERENC MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1908. március 14.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-15. sz. (p.162.)

Igen tisztelt Levéltáros Úr!

Igen leköteleznie Tek. Uram, ha értesítene, mily módon ejthetném én legkönnyebben módját annak, hogy az Eszterházy család Kismartoni levéltárában levő Pázmány-leveleket (általa írt levelek) lemásolhatnám, illetőleg részben a már nálam levő szövegeket lemásolhatnám?

Nem volna-e lehetséges, hogy a kismartoni levéltár vezetősége összekeresné a Pázmány-leveleket és az Egyet. Könyvtár igazgatójának kérésére, rövid használatra, ezen Egyet. Könyvtárhoz felküldené e leveleket? Ha pedig ez nem lehetne, akkor kérem kegyes értesítését: mikor és mi módon lehetne személyes kutatás végett Kismartomba megjelenem és kitől kell engedélyt kérem?

Tek. Uraságod szíves válaszát kéri, hazafias üdvözléssel és kiváló tisztelettel Önt

üdvözlő igaz híve,

Dr. Hanuy Ferencz
egyet. nyilv. r. tanár a Hittud. Karon
Budapest 1908. márc. 14.

U.irat A Pázmány-levelek összegyűjtésével a Hittud. Kar bízott meg engem, mert Pázmány összes műveinek utolsó köteteként ki lesznek e levelek adva.

10. MERÉNYI LAJOS HANUY FERENCNEK
(FOGALMAZVÁNY)

Budapest, 1908. március 23.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-15. sz. (p. 163.)

Nagyságos Tanár úr!

Sorait örömmel vettem, mert Pázmány „Összes Művei” közé a Leveleket okvetlen felveendőknak tartom. A mi ezekből itt található, az mind együtt van: Lemásoltatásuk iránt az engedély Kismartonban Herceg E. M. o.b.s.s. aranygyapjas vitéz, Fraknó örökös ura, ő főméltóságától pár sornyi beadvánnyal kérelmezendő. III/23. 1908. exp.

(aláírás nélkül)

11. HANUY FERENC MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, d.n.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-15. sz. (p. 159-160.)

Nagyságos Főlevéltárnok Úr!

Mai napon elküldöttem folyamodványomat Ö Főméltóságához, kérve az engedélyt és elrendelést a Pázmány-levelek lemásolása iránt. Szükségesnek vélem azonban a következő közléseket megtenni: Nekem már birtokomban van sok Pázmány-levél-szöveg, melyet Fraknói Kismartonban másoltatott le, de még közzé nem tett, valamint találtam Esztergomban, sőt Bécsben is fogalmazványokat és másolatokat.

Mivel azonban ezen szövegek mind már be vannak dátum szerint osztva gyűjteményembe, azért át kellene nézennem mind a 851 levelet, amely nálam van, ami igen hosszadalmas dolog. Azért talán lehetséges volna az, hogy Nagyságod készítené el nekem addig is, míg Ö Főméltósága dönt kérvényem iránt, az elenchusát a Kismartonban levő Pázmány-leveleknek: a dátum, a címzett, az érdemleges „Incipit” és „explicit” megjelölésével. Ezen elenchus alapján én azután megtekintem gyűjteményemet és csakis a még teljesen nélkülözetteknek lemásoltatását fogom kérni, míg a már másolatban bírt szövegeket majd személyesen elviszem Kismartonba és itt fogom kollacionálni.

Azt hiszem, nem lesz Kismartonban több 10-20 levélnél olyan, amelyeknek szövegét már nem bírnám jelenleg, hiszen a Múzeum Fraknói gyűjteményéből körülbelül 20-25 általam megrendelt másolat (ha jól emlékszem) került gyűjteményembe.

Nem veszi talán rossz néven Nagyságod ezen megoldási módzat javaslatba hozását, hiszen fine finali könnyíteni fogom vele a másoltatási nehézségeit és biztos akarok lenni az iránt, mi van meg Kismartonban és mi nincs? Nagy hála kötelez nagyságod, ha ezen kérelmemre a lehetőség szerinti mielőbbi kegyes véleményét velem közölni szíves leend.

Mély tisztelettel Nagyságodnak
alázatos szolgája

Hanuy Ferencz dr. egyetemi tanár
Budapest (IV. Duna u. 3.)

12. MERÉNYI LAJOS ESTERHÁZY MIKLÓSNAK
(FOGALMAZVÁNY)

Budapest, 1908. április 22.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-15. sz. (p. 165.)

Dr. Hanuy Ferenc a budapesti tudományegyetem theologiai Karának rendes tanára I.1. alatt véleményezésre ide áttett kérvényében a hgi főlevéltár Pázmány leveleinek lemásoltatása iránt folyamodik.

E beadvány tárgyában f.é. 1411 számmal vett k. rendeletére van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy a budapesti tudományegyetem hittudományi kara Pázmány Péter Összes Műveinek kiadását már évek előtt megindította és a Dr. Hanuy által összegyűjtött Pázmány levelek e vállalat utolsó kötetét fogják képezni. Irodalmunk érdekében áll, hogy e gyűjtemény mennél teljesebb legyen. Pázmány bíbornoknak gróf Esterházy Miklós nádorral váltott levelei (1631-1637 évekből) itt egybegyűjtve őriztetnek. Számuk csekély a Pázmányista levelek azon tömegéhez képest, melyek másolata a folyamodó Dr. Hanuynak már birtokában van. De élénk világitásba helyezik az antagonizmust Pázmány részéről, melyet a nádornak éppen Pázmány részéről, ki fölemeltetését nagyrészt neki köszönhet, ismételt tapasztalnia kellett. A levelek érdekét nagyban fokozná, ha a nádor szintén meglevő válaszirataival együtt közöltnének, de publikálásuk e nélkül is nyereség lesz irodalmunkra nézve. Szerény véleményem tehát oda terjed, hogy Ö Hercegsége Dr. Hanuynak a Pázmány-levelek másolhatására kért engedélyt kegyesen megadni méltóztassék.

Km. fltr. 22 /IV. 908.

(aláírás nélkül)

13. HANUY FERENC MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1908. május 14.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-15. sz. (p. 151.)

Nagyságos Uram!

A legmelegebben köszönöm a kegyes közléseket, az engedélyt illetőleg ma személyesen voltam szerencsés annak megadásáról Ö Főméltósága kegyes kijelentését vennem.

Ö Főméltósága feledhetetlenül kedves volt irányomban és nagy érdeklődéssel tudakozódott a Pázmány-levelek után a más családok levéltáraiban végzendő kutatásaim iránt. Főleg érdekelte őt, vajjon az Esterházy család többi ágának levéltáraiban vannak-e Pázmány-levelek és e tekintetben Nagyságodhoz való fordulást ajánlta nekem, mert, mint mondá, nagyságod jól ismeri ezen ágak levéltárait is.

Én már leadtam egy kérvényt Esterházy F. tatai gróf úr Ö Exellenciájához, de ő azt válaszolta, hogy Tatán nincsenek ilyen természetű iratok, ajánlja azonban, hogy Csákvárra és Pápára forduljak. A pápai gróf úrhoz (E. Pál, Budapest) el is küldöttem folyamodványomat. Nem tudom, Csákvárra forduljak-e, lesz-e ott valami és nem tudom azt sem, kicsoda a csákvári levéltár felett rendelkezési joggal bíró családtag. Nagyon lekötelezne Nagyságod, ha ezek iránt felvilágosítást adni kegyes volna.

Keresem továbbá a régi Esterházy Dániel féle cseszneki levéltárat, itt kell Pázmány-leveleknek lenniök: E. Dániellel ugyanis Pázmány igen bizalmas viszonyban volt, bizalmasabb viszonyban, mint

a nádorral. Zimmermann azt mondja, hogy az Est. Dániel-féle levéltár a budap. Nemzeti Múzeumban van. Ha valóban az egész E. D.-féle levéltár itt van, akkor rendben vagyunk; de feltűnő, hogy a Museumból nem kaptam Esterházy-féle Pázmány-leveleket, pedig átnézték a családi levéltárakat az én részemre.

Végre a galánthai levéltárban lehetnének-e Pázmány-levelek, és ha igen, kihez kell engedélyért fordulnom? Ezt is kellene tudnom, de nem tudtam eddig csinálni.

Igen lekötelezne ezekre nézve való felvilágosításaival is Nagyságod.

És általában, igen jó szolgálatot tenne Nagyságos Uram, mint levéltárak alapos ismerője, ha netán útbaigazításokkal szolgálni kegyes volna. Én már igen sok hasznos közlést vettem így, főleg Veress dr. kolozsvári és Nemz. Múz. levéltáros úrtól.

A mi a kismartoni Pazmaniana-kat érdemben illeti, utána néztem a dolognak és rájöttem, hogy nekem csak három levél szövege nincsen meg azon 9 db. levél közül, melyeknek dátumát és initiumát velem közölni méltóztatott. Ezen 3 levél pedig:

1. Tyrnaviae 7. Febr. 1631. „hogy Isten kegyelmedet egészségben tartja, azon örülök”
2. Érsekújvár 29. Dec. 1632. „Ma írtam kegyelmednek és azt hiszem Zádoni uram...”
3. Tirnaviae 23. Januari 1637. „Minden szándékom vala, hogy Sellyere menjek a mai napon”.

Ezen 3 levélnek lemásoltatását kérem, tehát csak elrendelni, én majd a másolatokat, valamint a többi 6 levélről bírt szövegeimet Kis-Martonban össze fogom vetni az eredetiekkel.

Most még arra kérem Nagyságodat, kegyeskednék engem arról is értesíteni, mely időtájban bír legalkalmasabb Kismartonba jönnöm? Én a fent említett kollacionálással egy nap alatt (reggeltől estig) készen leszek. Talán egy júniusi napon este érkezném Kismartonba és másnap este, re gesta, elutazhatnám.

Fogadja Nagyságod legkiválóbb tiszteletem nyilvánítását.

nagyságodnak hálás híve

Hanuy Ferencz dr. egyetemi tanár

Budapest, 1908. május 14.

A levél hátuljára Merényi feljegyezte: Nagyságos Tanár úr! Elkészülvén a másolások, várom szíves értesítését, mikor érkezik ide? A collationálással fél nap alatt elkészülhetünk. Bármiben lehetek szolgálatára, ezer örömmel. A viszontlátásig tisztelő híve 21/V. 908.

Budapest IV. Duna u. 3.

14. HANUY FERENC MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1908. május 28.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-15. sz. (p. 148.)

Nagyságos Főlevéltárnok Úr!

Értesítem Nagyságodat, hogy Ő Főméltósága urodalmának közp. igazgatóságától vett f. hó 25.éről 1519. sz. alatt kelt iratban megkaptam az engedélyt a Pázmány-levelek lemásolásához. Külön levélben megköszöntem Ő Hercegségének. Szépen kérem tehát Nagyságodat, hogy a kért két levélnek másolatát részemre elkészíttetni és engem erről értesíteni kegyeskednék.

Mivel én június 4-6.-ig Héderváron fogok kutatni, kérdezni bátorokodom, nem lennék-e én alkalmatlan, ha Pünkösöd vasárnapján időzném Kismartonban? Kutatni és másolni valóm úgy sem lesz, az összesen 9 levél collacionálását könnyen végezhetném ezen ünnepnapon is, és Pünkösöd másnapján visszautaznám, illetőleg Pannonhalmára utaznám.

Nagyon fukaran kell beosztani időmet, ha a több levéltárakat ennyáron átböngészni kívánom. Most hétfőn és kedden a győri levéltárakkal végeztem.

Fogadja Nagyságod legkiválóbb tiszteletem nyilvánítását.

Nagyságodnak hálás híve:

Hanuy Ferencz dr. egyetemi tanár

Budapest, 1908. május 28.

15. KÁROLYI ÁRPÁD MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Bécs, 1910. június 16.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-17. sz. (p. 191.)

Igen tisztelt Levéltárnok úr,

A cs. kir. vallás és közoktatásügyi minisztérium által föllállított „Kommission für neuere Geschichte Österreichs” dr. Gooss Rodrik,²⁵ cs. és kir. levéltári fogalmazó urat bízta meg az Erdélyi fejedelemséggel kötött osztrák államszerződés kiadásával. Ezen publikáció céljából dr. Gooss átvizsgálta már az ezen kérdésnél figyelembe jöhető bécsi, valamint a budapesti (Országos Levéltár, Nemzeti Múzeum) levéltárakat is. Munkájában most eljutott azon ponthoz, hol az igen tisztelt Levéltárnok úr gondjaira bízott hercegi levéltár anyagára – mégpedig az Actorum palatini libri 2. kötetére – volna szüksége. Azon tiszteletteljes kérdéssel fordulok tehát Nagyságodhoz, lehetséges volna-e, hogy dr. Gooss Rodrik számára az említett levéltári kötet oly módon, a mint ez kérésre a közelebb nevezett nyilvános levéltárak és különböző magánlevéltárak részéről is már megtörtént, ide t. i. a cs. és kir. házi, udvari és állami levéltárba küldessék. A postai ide- és visszaküldés költségeit természetesen nevezett, dr. Gooss úr viselné, a küldemény szakszerű megőrzéséért, valamint annak kizárólag a levéltári helyiségben való használatáért pedig az igazgatóság kezeskednék a szokásos óvszabályok szerint.

Kiváló tisztelettel

Károlyi cs. és kir. udvari tanácsos

16. MERÉNYI LAJOS KÁROLYI ÁRPÁDNAK (FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1910. június 28.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-17. sz. (p. 191.)

Méltóságos Igazgató Úr!

F. é. 615/910 számú felhívásának, hogy az itt őrzött „Actorum Palatini lib. 2.” Gooss Rodrik dr. úr használatára a cs. és kir. házi

²⁵ Roderich Goos, Österreichische Staatsverträge. Fürstentum Siebenbürgen (1526-1690, Wien, 1911.

udvari és állami levéltárba felküldessék, eleget tennem a mint szeretném, tiltja „Ügyviteli és Szolgálati Szabályzatunk” 109. §-a, mely szerint a kismartoni hgi főlevéltárban őrzött történelmi és családi okiratok közlésére, kiadományozására vagy a levéltárban való kutatására Őhercegségének kizárólagos engedélye kívántatik meg.

Van szerencsém egyszersmind készségemet nyilvánítani, hogy a magas hercegi engedély kieszközlése után dr. Gooss Rodrik úrnak itteni kutatásaiban örömmel állok szolgálatára.

K(is)m(arton), 1910. június 28.

(aláírás nélkül)

**17. GOOS RODRIK ESTERHÁZY MIKLÓS
HERCEGNEK**

Bécs, d.n. (1910. június 19.)

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-17. sz. (p. 184-185.)

Főméltóságú Herceg!

A cs. és kir. vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól föllállított „Kommission für neuere Geschichte Österreichs” által az „Erdélyi fejedelemséggel kötött osztrák államszerződések” kiadásával megbízva ezen publikáció céljából átvizsgáltam eddig a figyelembe jöhető bécsi és budapesti levéltárakat. Az 1631-1633. évek történetét illetőleg kutatásaimnál elsősorban a Herczegség levéltárában őrzött Acta palatini libri jönnek tekintetbe. Az ezekben levő iratokat már egyes történészek, mint pl. Szalay László, használták és tartalmukat közzétették. Bátorkodom tehát Herczegséged elé azon tiszteletteljes kérést terjeszteni, kegyeskedjék nekem az említett iratokból a helyszínen némi másolat készítésére engedélyt adni. Herczegségednek ez ügyben való elhatározásának kézhezvétele után a hercegi levéltári igazgatósággal érkezésem idejét illetőleg érintkezésbe fogok lépni.

Herczegséged alázatos szolgálja

dr. Goos Rodrik

cs. és kir. házi, udvari és állami levéltári fogalmazó

Bécs. I61. Minoritenplatz 1.

**18. GOOSS RODRIK MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK**

Bécs, 1910. július 20.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-17. sz. (p. 188-189.)

Nagyságos Uram,

Június 19-én a cs. és kir. házi, udvari és állami levéltár igazgatóságához intézett becses levelében Főlevéltárnok úrtól azon szíves útbaigazítást nyertem, hogy a hercegi levéltár használata iránt való kérelmemet egyenesen herceg úr Főmagassága elé terjesszem. Ehhez képest, bátor voltam e hónap elején írásbeli kérésemet ő Herczegségének megküldeni. Minthogy azonban a mai napig semmi féle értesítést sem nyertem, legyen szabad Főlevéltárnok Úrhoz azon tiszteletteljes kérdést intézni, vajjon remélhetem-e említett kérésnek a közeli napokban való elintézését. Tudományos munkám nyomtatása közben eljutottam ugyanis azon ponthoz, hol a hercegi

levéltár aktáinak másolataira sürgős szükségem van; avagy pedig el kell magamat határozni, hogy munkámat a kérdéses szövegek felhasználása nélkül folytassam, a mi által a munka teljesség szempontjából sajnálatos módon hiányt szenvedne.

Főlevéltárnok Úr szíves elnézését kérve az alkalmatlan kérdéért, fáradságát előre is köszönve

maradok kiváló tisztelettel alázatos szolgálja

dr. Goos Rodrik

cs. és kir. levéltári fogalmazó

Bécs, VIII. Schloßelgasse 18.

19. MERÉNYI LAJOS GOOS RODRIKNAK (FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1910. szeptember 27.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-17. sz. (p. 186.)

Mt. Doktor Úr!

Ő Herczegsége f. hó 19-én 121B/910. szám alatt kelt magas elhatározásával kegyesen megengedni méltóztatott, hogy az itteni főlevéltárban őrzött „Acta Palatini” kötetéből Ön a helyszínen némi másolatot készíthessen, miről m. t. Doktor urat hivatalos tisztelettel értesítve kiváló nagybecsüléssel maradok

Kismarton, 1910. szept. 27.

alázatos szolgálja

ML

20. SZEKFŰ GYULA MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Bécs, 1912. augusztus 22.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-14. sz. (p. 214-215.)

Nagyságos Igazgató Úr,

alulírott, kollégám Dr. Eckhart Ferenc, köz. pénzügyi levéltári fogalmazó, valamint Dr. Takács Sándor képviselőházi levéltárnok társaságában a M. Tud. Akadémia I osztály megbízásából a budai basáknak 1620-ig terjedő magyar nyelvű levelezését gyűjti össze kiadás végett. Mivel az Igazgató Úr vezetése alatt áll hg. Esterházy Kismartoni levéltárban szintén vannak ilyen levelek, alulírott bátorkodik igen tisztelt Igazgató Úrnál azon kéréssel alkalmatlankodni, Kegyeskedjék pár sorban értesítést adni, vajon az említett levelek lemásolása végett alulírott, esetleg Dr. Eckhart F., vagy esetleg Dr. Takács S. társaságában megjelenhetnék-e f. évi szept. 15. után az Igazgató Úr vezetése alatt álló levéltárban, - avagy a levéltár aktái használatáért szükséges-e a herceg úr főmagasságához folyamodványt intézni.

Igazgató Úrnak újólág szíves elnézését kérve ezen alkalmatlanságszerzésért, vagyok mély tisztelettel.

Bécs 1912. VIII 22.

Kész szolgálja

Dr. Szekfű Gyula

fogalmazó a cs. és kir. házi. udv. és állami levéltárban

(Wien I, Minoritenplatz 1.)

21. BERZEVICZY ALBERT ESTERHÁZY MIKLÓS
HERCEGNEK

Budapest, 1912. november 22.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-14. sz. (p. 218.)
Magyar Tudományos Akadémia
522/1912

Főméltóságú Hercege Úr!

A Magyar Tudományos Akadémia megbízta dr. Eckhard Ferenc és dr. Szekfű Gyula történetbuvárokat, hogy a hazánk területén található török leveleket összegyűjtsék és sajtó alá rendezzék, mert köz tudomású, hogy a levelek Magyarországon történetének egy nagy korszakára első rendű, igen fontos források. Minthogy ily levelek nagy számmal vannak Hercegséged kismartoni levéltárában, azal a tiszteletteljes kéréssel fordulok Főméltóságodhoz, kegyeskedjék megengedni, hogy a Magyar Tudományos Akadémia nevezett megbízottjai a kismartoni levéltárat fölkereshessék és annak igen becses török anyagát a tudomány javára földolgozhassák.

Fogadja Hercegséged kitűnő tisztelem kijelentését.

Berzeviczy
Budapest, 1912. november 22.

22. POKOLY JÓZSEF MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Debrecen, 1913. február 23.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-20. sz. (p. 222-223.)

Méltóságos Uram!

A genfi nagy nemzetközi reformatioi emlékművön Bocskai István fejedelem nemes alakja és ezen kívül az alatta tartott utolsó, kassai, országgyűlést ábrázoló dombormű is helt fog foglalni, hogy hirdesse nemzetünk dicsőségét.

A magyarországi református egyház engem bízott meg, hogy az utóbbi domborműhöz a szükséges adatokat összegyűjtsem.

Sikerült is már, különösen Méltóságos Károlyi Árpád úr, Komáromy András, Barabás Samu barátaim szíves támogatásával sok adatot összeszednem. Még néhány arcképre volna szükségem, melyeket azonban csak egyes nagy családok birtokában meglévő eredetiek után szerezhetek meg.

Miután a Méltóságod felügyelete és gondozása alatt álló könyv-, kép és levéltára a Főméltóságú hg. Esterházy családnak egyik leggazdagabb kincsesbányája az ilyen adatoknak, az említett Urnak szíves bátorítására Méltóságodhoz fordulok, hogy kegyeskedjék engem támogatva hozzájárulni ahhoz, a kitűzött cél a magyar nemzet dicsőségéhez méltó módon legyen megoldható.

Tisztelettel kérem, hogy kegyeskedjék a mellékelt jegyzéket áttekinteni és engem értesíteni, hogy az abban foglalt egyének közül vajon meg van az arcképe valakinek, vagy másik uradalmi kastélyban.

Méltóságos uram nagy hálára kötelez le engem kegyes támogatásával és egy, nem kis fontosságú nemzeti ügynek tesz hathatós

szolgálatot. Méltóságod iránt előre is hálámnak és kiváló tiszteletnek adva kifejezést, maradtam

Méltóságos uramnak vizsontszolgálatra mindig kész

tisztelő szolgálja

Pokoly József
Bölcsészeti akadémiai tanár
Debrecen 1913. február 23.

Az 1606. decz. 13-iki kassai országgyűlésen részt vettek:

Homonnai Drugeth Bálint
Mágócsy Ferenc
Nyáry Pál és István
Thurzó Kristóf
Orczy György
Czobor Mihály
Czobor Imre
Alaghy Ferencz
Rhédey Ferencz
Nádasdy Tamás
Orllé Miklós
Mladosewith Horváth Péter
Ostrosits András
Jakusith András
Deseöfi János
stb.stb.

23. POKOLY JÓZSEF ESTERHÁZY MIKLÓS
HERCEGNEK

Debrecen, 1913. március 1.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-20. sz. (p. 228.)

Kegyelmes Uram!

Alulírott hódolatteljes tisztelettel kérem Főméltóságú Hercege, Kegyelmes Uramnak nagybecsű engedélyét az iránt, hogy Nyári Pálnak, a Főméltóságú család egyik őséne, a Főméltóságú Hercege Úr tulajdonában lévő s a fraknói képtárban őrzött, eredeti olajfestésű mellképéről, az alább említendő célra, fényképi másolatot nyerhessek.

Az arcképre tudományos és művészeti szempontból van szükségem, hogy azon a, Geneve-ben felállítandó domborművön, mely a Bocskay István fejedelem alatt tartott utolsó (kassai, 1606. decz. 13.) országgyűlést fogja ábrázolni, Nyári Pál is, mint egyik jelen volt, kiváló vezér egyéniség megörökíthessék.

Tiszteletteljes kérésem ismétlése után maradtam Főméltóságú Hercege Úr, Kegyelmes Uramnak

lekötelezett s hódolattal öröklő szolgálja

Pokoly József
bölcsészeti akadémiai tanár
Debrecen 1913. március hó 1. napján

24. POKOLY JÓZSEF MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Debrecen, 1913. március 1.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-20. sz. (p. 225-226.)

Méltóságos Uram!

Hálás szívvel vettem és igen szépen köszönöm Méltóságos Uramnak nagybecsű sorait és kegyes utasításait. A kapott utasításhoz képest, jelen soraimmal egyidejűleg kérelmet intéztem Herceg Esterházy Miklós úr Ő Főméltóságához, tisztelettel kérvén kegyes engedélyét Nyári Pál arcképének fényképi másolatához.

Ha szerencsés leszek Ő Főméltósága engedélyét megnyerni, (mely engedély talán nem is egyenesen én hozzám, hanem Méltóságos Uramhoz fog érkezni) szabad legyen tisztelettel kérnem Méltóságos Uramat arra, hogy egy megbízott fényképész által elkészítettven a másolatot, kegyeskedjék az illetőt arra utasítani, hogy 2-3 másolatot, vagy ha szabad, magát a mátrixot, költségei és munkadíja felszámolása mellett, utánvételt küldje el címemre, ide Debreczenbe.

A másolatnak, azt hiszem, legalábbis un. kabinet nagyságúnak kellene lenni, hogy az arcvonások és a ruházat minden jellegzetes vonásai felismerhetőek legyenek.

Bocsásson meg Méltóságos Uram, hogy ezen kérésekkel is bátorodom terhelni, de úgy gondolom, hogy magamnak oda utazásom nemcsak, hogy felesleges, de talán egyenesen céltalan is volna, mert hiszen külön engedély nélkül úgysem mehetnék be a hercegi képtárba.

Midőn Méltóságos Uramnak nagy szívességéért újból köszönetet mondok és kegyes támogatását a továbbiakra is kérem bátorodom, maradtam

Debreczenben 1913. március hó 1.

Méltóságos Uramnak

lekötelezett tisztelő szolgálja

Pokoly József
bölcseleti akadémiai tanár

25. MERÉNYI LAJOS POKOLY JÓZSEFNEK
(FOGALMAZVÁNY)

Kismarton, 1913. május 14.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-20. sz. (p. 232.)

Nagyságos Tanár Úr!

Őhercegségéhez intézett kérelme folytán ezennel van szerencsém a vett magas meghagyáshoz képest Nyári Pálnak a fraknoi képtárban őrzött eredeti arcképéről készített fényképmásolatot Nagyságodhoz tisztelettel átküldeni.

Kismarton, 1913. május 14. exp.

(aláírás nélkül)

26. POKOLY JÓZSEF MERÉNYI LAJOS LEVÉLTÁROSNAK

Debrecen, 1913. május 15.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/II.-20. sz. (p. 233.)

Méltóságos Uram!

Hálás köszönettel eltelve a Főméltóságú Herceg Úr Ő Excellenciája Kegyessége és Méltóságos Uram kegyes jósága iránt vettem a nekem megküldött képet.

Örömöm annál nagyobb volt annak vételén, mert gyűjteményemet összecsomagolva épen indulóban vagyok, hogy az egészet Genf-be juttassam. Midőn hálámnak és köszönetemnek ismételtelen is kifejezést adni van szerencsém

Vagyok Debreczenben 1913. május 15.

Méltóságos Uramnak szolgálatra kész

lekötelezett híve

Pokoly József
akadémiai tanár

27. TAKÁTS SÁNDOR MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1914. március 5.
HU-MNL-OL-P 161-414.

Mélyen tisztelt, nagyságos Uram!

Én egy illusztrált munkácskát akarok kiadni a XVI. és XVII. századi magyar kertekről. A minap két felolvasást is tartottam erről, melyen herceg Esterházy Miklós egész családja is jelen volt, és tetszett nekik a saját kertjeik ismertetése.²⁶

Én minden levéltári adatot összegyűjtöttem már, csupán az Eszterházyak kertészetéről nincsenek adataim. Pedig ezek a képek, miket Nagyságod adott ki Eszterházy Pál életrajzában, azt mutatják, hogy az Eszterházyak a kertészet terén is vezettek. Arra kérem szépen Nagyságodat, ha volnának a vezetése alatt lévő levéltárban adatok a XVI. és XVII. századi kertészetéről, a virágos, gyümölcsös és veteményes kertekről s a kertészek körébe vágó dolgokról, lenne kegyes az én költségemen lemásoltatni s nekem megküldetni. Bármibe kerül is, szíves örömet fizetem. Azonkívül könyvem előszavában külön is köszönetet fogok mondani Nagyságodnak. Én nagyon szeretném, ha az Eszterházyak kertjeiről is volnának adataim. Tizennyolcadik századi dolgoknak csak 1730-ig vehetem hasznát.

Alázatos kérésemet Nagyságod jóindulatába ajánlom, teljes tisztelettel maradok kész szolgálja.

dr. Takáts Sándor oszt. tanácsos
a képviselőház levéltárosa, a Magy. Tud. Akadémia tagja
Budapest márcz. 21. II. Fiume szálló

²⁶ Takáts 2014. február 28-án és március 7-én tartott előadást Régi magyar kertek címmel a Múzeum körúti Gólyavárban, A kert 20. (1914) 90.o. Esterházy Miklós az Országos Magyar Kertészeti Egyesület elnökeként volt jelen.

28. TAKÁTS SÁNDOR MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1914. május 5.
HU-MNL-OL-P 161-413.

Mélyen tisztelt Tanácsos Úr!

Szíves sorait és a mellékelt urbárium kivonatát hálás köszönettel vettem. Minden sorát felhasználhatom. Bár volna több olyan adat! Amint a könyvem megjelenik, díszpéldánnyal fogok szolgálni s a könyvben is megköszönöm mélyen tisztelt Tanácsos Úr lekötelező szívességét. A hercegi családnak is küldök majd díszpéldányokat. Azt óhajtom, hogy fényes kiállításban, illusztráltan jelenik meg a könyvem.

Hálás köszönetem megisméltése mellett maradok mélyen tisztelt Tanácsos úrnak

lekötelezett híve

Takáts Sándor
Budapest, 1914. május 5. II. Fiume szálló

29. VERESS ENDRE MERÉNYI LAJOS
LEVÉLTÁROSNAK

Kolozsvár, 1915. november 13.
HU-MNL-OL-P 161-420.

Nagyságos Tanácsos Úr!

Arról kívánom értesíteni, hogy szépen fejlődő nagy vállalatom VI. kötete már sajtó alatt van és a római Collegium Germanicum et Hungaricum magyar tanulói anyakönyvét és Rómából hazairt leveleit tartalmazza. A képekkel és hasonmásokkal díszített pompás kiadvány Boromisza püspök úr és élő magyar Germanikustársai költségén már jövő év tavaszán megjelenik s nem remélt gazdag új anyaggal gyarapítja történelmi tudásunkat!

A kötet anyagát Rómában írtam ki az eredeti matriculából és egészítettem ki egyéb munkákból. Így természetesen ismerem azt is, ami az Eszterházy-család történetében és oklevéltárában van. De tapasztalván, mennyire szívén viseli az Eszterházyak történetét és mennyire örül, ha azt nagy családtörténeti tudásával előmozdíthatja, kérem kegyeskedjék engem alábbi kéréseimben támogatni, hogy minél szebben legyen munkámban képviselve az a sok kiváló egyházi Eszterházy, a ki Rómában tanult s később itthon szerepelt.

Legyen szíves elsősorban megnézni, hogy a Rómában tanult hét Eszterházy-fiú hazairt levelei közül mi lenne közlésre érdemes, illetve a mit annak tart, számomra lemásoltatni. Kérem megküldeni azt a néhány sort, a mi E. Miklós római tanulásáról atya tanúsága szerint, a Trophaeumban elfordul, miként azt a Családtörténet 119. l. olvasom.

Ha netán meglenne E. Imre pálosbarát Rómában, 1687-ben kiadott „Theses” cz. értekezése, melynek Szabó Károly (a III. k. 3457.sz.) csupán címét ismeri, kérem címlapjának hű fényképét.

Fényképet kérnék a többi tanulóról is, a kit érdemesnek tartana arra, hogy – későbbi hazai érdemeik alapján – munkámban bemutassuk. Mindenesetre azonban Eszterházy Károly egri püspökről és Imre primásról. ha pedig ennek pozsonyi káptalani templomban lévő pompás sírkövére valami jó és nagy fényképük avagy éppen régi rézmetszetük lenne, kérném azt is megküldeni szíves közlés végett.

Méltóztassék egyszóval ezt a nemes ügyet teljesen magáévé tenni és ismert ügybuzgóságával elősegíteni, hiszen az Eszterházy-család dicsőségéről van szó egy gyönyörű szép kiadványban, melyben a megfelelő Eszterházyaknak nevükhöz és családjukhoz méltó módon kell megjelenniök!

Ő Hercegsége tudom szintén rajong az ilyen dolgokért s ha Nagyságod jelentést tesz majd kéréséről, bizonyára készséggel előmozdítja azt azoknak a képeknek a megrendelésével, melyeket munkámban szeretnék kiadni.

Mielőbbi kegyes választát kérve vagyok mély tisztelettel készséges híve és régi tisztelője

Dr. Veress Endre tanár

30. AZ ESTERHÁZY HERCEGI FŐLEVÉLTÁR KUTATÁSI
SZABÁLYZATA

Budapest, 1926. szeptember 20.
HU-MNL-OL-P 114-II.-a.-1.-7181.HU-MNL-OL- (p. 76.)

1. A kutatás engedélyezését minden esetben Ő Főméltósága a hitbizomány-tulajdonos Herceg Úr tartja fenn magának; ily irányú kérések írásban egyenesen hozzá intézendők.

2. Ő hercegsége minden egyes esetben pontosan körülírt határokat szab ki a kutatás tárgyát és időtartamát illetőleg; e rendelkezésekhez úgy levéltárosa, mint a kutató szigorúan alkalmazkodni tartozik. Tekintettel arra, hogy a hercegi főlevéltár magánhivatal, Ő Hercegsége fenntartja magának a kutatás programjának változtatására való jogát, ha az közbejött körülmények folytán szükségességnek bizonyulnék.

3. A kutató a számára kijelölt helyen végzi munkáját; a levéltár helyiségébe lépnie tilos.

4. A levéltáros köteles a kutató számára esetről-esetre kiadott anyagról jegyzéket venni fel és azzal az iratok hiánytalan visszaszolgáltatását ellenőrizni.

5. Bárminemű levéltári anyagnak a kutatóhelyiségből való kivitele szigorúan tilos.

6. Az anyagon a kutató hibájából esett károkért a kutató teljes erkölcsi és anyagi felelőséggel tartozik.

7. Ő Hercegségét a kutatások engedélyezésében csupán a tudományok művelésének előmozdítására irányuló magasabb cél vezet és csakis e célra való tekintettel bocsájtja a kutató rendelkezésére a levéltár anyagát, valamint tisztviselőinek segédkező munkáját is. Amidőn tehát a kutató a jelen szabályzat követésére aláírásával kötelezi magát, egyúttal becsületbeli és jogi kötelezettséget is vállal, hogy a hercegi levéltárból nyert anyagot sem magán, sem politikai vagy bárminemű más célokra nem használja fel, hanem azt kizárólag a bejelentett tudományos cél szolgálatában értékesíti.

31. HAJNAL ISTVÁN JELENTÉSE ESTERHÁZY PÁL HERCEGNEK

Budapest, 1927. január 25.

HU-MNL-OL-P 114-II.-a.-1.-6907.

Főméltóságú Herceg Úr!

Főméltóságod magas utasításai értelmében bátorkodom mély tisztelettel felterjeszteni az 1926. év második felében végzett levéltári munkálatokról szóló jelentésemet.

Ez időszak rendkívüli jelentőségű az Esterházy hercegi levéltár történetében. Főméltóságod nagylelkű elhatározása folytán e félévben került a hercegi levéltár a magyar fővárosba. Szűkebb szempontból, a levéltár kezelését illetően, azért döntő jelentőségű ez az esemény, mert a levéltár ezzel ismét egyesítettett, s Hercegséged levéltárosának ezentúl módjában van úgy a hitbizományi ügyeket, mint tudományos munkáját megszakítás nélkül, az országhatár akadályai nélkül, folyamatosan intéznie. Főméltóságod bizonyára kegyeskedik emlékezni arra, hogy úgyszólván minden negyedévi jelentésemben bátor voltam a levéltár szétszórtóságainak hátrányait vázolni; az egyesítés folytán legelsőbbrendű kötelességemnek tartom az áldásos következményekre, Főméltóságod nemes áldozatkészségének eredményeire rámutatnom. Bár az elmúlt félév az átmenet időszaka volt és a levéltárosra különleges gondokat hozott, az új helyzet megteremtése már is a maga gyümölcsét, amennyiben a folyó munkákat még a rendkívüli teendők mellett sem kellett elhanyagolnia, hanem sikerült haladék nélkül elintézte. De nemcsak hivatalos helyzetem zártabb szempontjából kell értékelnem a nagy változást, hanem messzi kulturális szempontból is.

Bár a levéltár ide költözésének híre nem került ki hivatalosan a nyilvánosság elé, volt alkalmam mégis tapasztalni, hogy a magyar szakkörök, amelyek arról tudomást szereztek, mily lelkesedéssel és szinte ámuló meglepetéssel fogadták Főméltóságod elhatározását; sőt hangok hallatszanak, hogy máris óhajtanák más főúri levéltárak is Főméltóságod nemes példáját követni. Mindenki magasra értékeli az esemény kulturális fontosságát önmagában is, de még fokozottabban a hatás miatt, mit annak példája kelthet a jövőben. Hercegséged levéltárosának e tágabb szempontokból is méltónak kell mutatkoznia a nemes gondolatokhoz, amely őt állandóan a magyar fővárosba hozta. Megszabadulva a levéltár kettéosztottságának hátrányától, az akadályoktól, melyeket a vidéki helyzet, a nagy tudományos központoktól való távollét okoz. Hercegséged levéltárosának állása értékének kétszeresére emelkedett és kulturális, tudományos jelentőségének s azzal együtt a tudományos eredményeknek is kétszeresükre kell emelkedniök. Az a tény, hogy ez a nagy esemény éppen az én levéltárosi működésem alatt ment végbe s hogy annak kivitele nekem juthatott osztályrészemül, örökké hálás és boldog emlékezettel fog eltölteni, és a felelősség tudatával, hogy e kitüntetésre méltónak kell mindig mutatkoznom.

Rendezés. Legyen szabad ezek után a múlt félév azon munkálatairól beszámolnom, amelyek szorosabb összefüggésben állanak a levéltár költözködésével: A levéltárban és könyvtárban végzett rendező-munkákról.

A levéltár és könyvtár költözködéséről és felállításáról, mely lényegében szept. 1.-én ért véget, bátor voltam már annak idején részletes jelentést tenni Főméltóságodnak. A könyvtárral együtt mintegy

négy vaggont elfoglalt roppant anyag felállítása természetesen nem történhetett meg egyszerre a legfinomabb részleteket is kielégítő rendben; a levéltár egyes csoportjai nagyobb helyet foglaltak el, mások kisebbet, mint számítani lehetett; az egyes csoportokon belül az iratcsomók sorozata sem elég következetes még. Ezért állandóan foglalkoznom kellett kisebb javítgatásokkal, amikor időm engedte. Hasznos dolog lenne még egyszer rendszeresen átnézni az egész anyagot, ami azonban nagy technikai munka lenne és amihez segéd-erő lenne szükséges, ami csak költözködéskor és csak pár napra állott rendelkezésemre. Csak így lehetne megszüntetni az egész anyag új átrakásával, azt, hogy az egyes polcok túlszűfölvá, mások kevésbé elfoglalva álljanak. Az anyag egy részének csomagolása is sokat szenvedett a múlt évek többszörös költözködése alatt. Lassankint folytatom ez átcsomagolást, egy részével készen is vagyok, de a túlnyomó rész még hátra van. – A könyvtár felállítása a költözködés alkalmával ideiglenesen csak beosztás nélkül történt, mintegy próbájául a polcok befogadó képességének. A szakok szerint való osztályozást, az egész könyvanyag átrakását azután magam végeztem el; az egyes csoportokat feliratokkal láttam el, s az egészről tervrajzot készítettem, a kötetek polconkénti számának feltüntetésével. Minthogy azonban a hely bőségesen elégnek mutatkozott, újabb könyvanyagot szállítottam, Főméltóságod magas engedélyével, Kismartonból. Ez újabb anyag megbontotta a rendet, minthogy egyes csoportok túlságosan kiterjedtek; úgyhogy újabb beosztás vált szükségessé. Ez az új csoportosítás még csak nagyjában történt meg, mert más hivatalos ügyeim nem engedték még időt arra. – A könyvanyag jellemzéséről, terjedelméről különben már szintén bátorkodtam részletes jelentést tenni; ezúttal csak azt ismétlem, hogy a kicsin helyiség aránylag mégis tekintélyes, mintegy 5000 kötetnyi könyvtárt foglal magában és hogy e könyvtár sok tekintetben Budapesten különben nem található anyagot foglal magában – tehát úgy terjedelme, mint tartalma szerint a főváros legelőkelőbb könyvtárai közé sorozható.

A levéltár felállításával kapcsolatban elsődrendű kötelesség volt az eddig rendezetlen, tehát jóformán ismeretlen részek pontos áttekintése és rendbeszedése. Ilyen anyag volt a XIX. századbeli hercegi levelezés, amely úgyszólván még azon állapotban volt, mint azt a főlevéltárnak az egyes magas hercegi Családtagok halála után átadták. Egyes részeit ez anyagnak – mint azt a múlt években Hercegségednek időnkint már jelenteni bátorkodtam is – már Eszterháznál is tanulmányoztam és arra a meggyőződésre jutottam, hogy azok nemcsak családi, hanem az általános történet számára is jelentős darabokat tartalmaznak. A múlt hónapokban a XIX. század derekáig terjedő anyagot sikerült is rendeznem. Hosszadalmas és aprólékos munka volt; az iratok jórésze keltezés és aláírás nélkül lévén, összekeverve a legkülönbözőbb időkből és íróktól, gyakran csak a tartalom, az írás összehasonlításával lehetett megközelítőleg meghatározni a leveleket. Az anyag most már logikus keretek közé van állítva; természetes, hogy minden darab pontos meghatározása csak akkor történhetik, ha az anyag összefüggő tudományos feldolgozás alá kerül, ami nem tekintendő már levéltárosi rendező munkának. A több ezer darabra menő iratanyagot a következő csoportokra osztottam: 1., Esterházy Miklós herceg /: 1833:/ levelei 1794-1833. 2., Nejeinek, szül. Liechtenstein Mária hercegnőnek levelei /:1794-1845:/ 3., Családtagok levelei /:1794-1866:/ 4., Pál herceg /:a diplomata:/ magánlevelei/: 1794-1866:/ 5., Pál herceg számadásai, magán- és hitbizományi ügyei. 6., Miklós herceg nejeinek levelezése Mária Ludovika

császár- és királynővel; elméleti munkái. 7., Pál herceg és a családtagok napló. 8., Pál herceg hivatalos iratai. 9., Magyar és osztrák előke-lőségek levelezése Pál herceggel és családjával. 10., Idegen nemzetek előkelőségeinek levelezése Pál herceggel és családjával.

Az egész anyag 48 fascikulusban foglal helyet; az egyes csoportok írók és évszám szerint alosztályokba vannak foglalva. Az anyag-ról pontos jegyzék készül, amelyet, az anyag áttekintő méltatásával együtt, bátorodom majd Főméltóságod elé terjeszteni.

Itt bátorodom még megemlíteni, hogy Kismartonban, a Fő-méltóságodtól engedélyezett szabadságom idején, valamint magán-költözködésem idején, újra pontos rendbe szedtem az ott maradt levéltári anyagot, amelyről, kimerítő leltár kíséretében, bátorodom már jelentést tenni Főméltóságodnak.

A költözködés két hónapján kívül maradt négy hónap alatt mintegy 60 hivatalos munkanapra lehet becsülni az időt, amelyet az összes rendezési munkálatok elfoglaltak.

Hivatalos ügyiratok. A főlevéltárnak a múlt 1926. évben 365 iktatott ügydarabja volt; a múlt évnél tehát 35-tel több s háromszoro-sa az 1922. évi ügyszámainak. Az iktatószámozás természetesen csak a kezdeményező ügydarabok szerint történt és nem kapott minden új irat új számot. A múlt év második felére 190 ügy-darab esett e számból. Tekintettel arra, hogy a levéltár most már kéznél van, legalább kétszeres gyorsasággal törtenhetett ez ügyek elintézése; a két különböző helyen két külön kutatás nehézségei megszűntek.

A hitbizományi ügyek, melyeknél a levéltár lényeges közre-működése igénybe vétetett, a következők voltak: A kismartoni irgalmasrend, az ottani ferencesrend évi járandóságai; a kishöflányi plébánia, ill. község évi fájárandósága; az okkai plébánia épületek, a seregszántói plébánia gazdasági épületeinek fenntartási kötelezett-sége; a csornai plébánia párbére; a szarvkői plébános borjárandósága; a szakcsi plébániaépület kegyúri terhei; a kismartoni plébánia-rét bérlete; a nagyhöflányi canonica visitatio kérdése; a nagymartoni zsidótemető évbére; a Felsőbükki Nagy család évi fájárandósága; a kismartoni vadaskert története; a kismartoni erdőgondnokság ál-tal szolgáltatandó különböző fájárandóságok eredete; a lakompaki kerület folyóvizeinek halászati joga; Simon Bernátné kismartoni házának ügye; a hitbiz. alapítólevél hit(eles) másolata; a Gyöngyös és Cöbern patak halászati joga; Alsó-lendvai uradalom eladásának történetéről szóló memorandumról jelentés; a Hercegi Ház leány-ági rokonainak évjáradék igényei; az eszterházai kastély műem-lékké nyilvánítása; Stockau és Baltazzi grófnők évjárandósága; a léka-dérföldi uradalom megszerzésének története.

Ez ügyek némelyikét rövidebb munkával el lehetett intézni, míg mások aránylag igen hosszú időt vettek igénybe. Így pl. a kismar-toni erdőgondnokság faszolgáltatmányai, ahol több heterogén tétel eredetéről volt szó, tehát több különálló kutatásról; ilyen volt a le-ányági örökösök igénye, amely hosszabb szétágazó kutatást és gene-alógiai összeállításokat kívánt. Mindig örömteljes volt előttem fel-adatomnak azon része, amely a levéltár konzerválásán s az ideális érdekű tudományos munkán kívül a levéltár reális hasznát is bizo-nyíthatta Főméltóságod szolgálatában, de új helyzetemben máris módomban volt tapasztalni, hogy e munka összehasonlíthatatlanul könnyebb és folyamatosabb, mint az előző években. Az időnye-reség, az egységes levéltárban dolgozva, igen jelentékeny és az ered-mény megbízhatóbb és kimerítőbb. A költözködés és rendezés nagy munkája mellett ez irányban is sikerült megfelelnie a főlevéltárnak

a vele szemben támasztott igényeknek, ami kettéosztott levéltárral alig lett volna kivihető.

Az ügydarabok többi része a beérkezett okmányok elhelyezé-sére, a levéltári adminisztratív levelezésekre és a tudományos le-velezésekre vonatkozott, nem említve a Főméltóságod magas ren-deleteivel kapcsolatos ügyeket, amelyekről mindig külön jelentést bátorodom felterjeszteni. Úgy remélhető általában, hogy a levél-táros irodai tevékenysége, beleértve az éppen a levéltárban különös gondot igénylő iktatást, az okmányoknak több szempont szerint való névsoros jegyzékelését, a hivatalos munkaidő 2/3 részében el lesz intézhető. A többi időt a rendezésre és tudományos munkára le-het fordítani. Nagy könnyebbség lenne természetesen, ha a rendezői és az irodai munkákhoz, mint időnkint azelőtt is, legalább átmeneti-leg egy segéderő állana rendelkezésemre, akivel a múlt évtizedek nem nagyon beható s inkább a levéltáros saját emlékezetére támasz-kodó rendezését és jegyzékelését, mint már megkezdtem, folytató-lag pótolni lehetne, ami által idővel a levéltárosnak önmagában is megkönnyebbednék, meg meggyorsulna a munkája és az több időt szentelhetne a feldolgozásnak. Minthogy azonban a segéderő kér-dése csak óhajtható és nem kényszerítő szükség, arról Főméltósá-god elé nem terjeszthetek határozott javaslatot.

Tudományos érdeklődők. A múlt félévben ismét többen ke-resték fel a levéltár tudományos ügyekben. Jellemző, hogy az ér-deklődés túlnyomóan a zenetörténeti anyag felé fordul. Botstéber Hugó, a bécsi Konzerthausverein főtitkára, Kremers Eduard ame-rikai tudós, Haydn József iránt érdeklődtek; Schneider Constantin, a bécsi Nationalbibliothek tisztviselője; a kismartoni Haydn ének-ka-elnöke – Haydn Mihály iránt; Petz Lajos korm. főtan., a győri énekkar elnöke, Richter hercegi karmester iránt, Papp Viktor ze-nei író Beethoven iránt és végül Adler Guido az egész zenei anyag iránt. Az érdeklődőknek, Főméltóságod magas utasításának kiké-rése után, megadtam a kellő felvilágosításokat; Papp Viktor úrnak kutatása alatt rendelkezésére állottam. – A zenei anyagon kívül Hor-váth Athanáz boldogasszonyi prior, rendjének története; Rott Hans német múzeumi igazgató a fegyvergyűjtemények, Horváth Jenő egyet. tanár Pál hg. diplomáciai iratai; Wolf Sándor kismartoni la-kos az ottani zsidók története ügyében fordult a levéltárhoz. Wolf Sándor kivételen kutatási engedélyt is nyert, amelyet december hó-ban használt fel kiküldötte.

A levéltáros tudományos munkálkodása. Ily elfoglaltság mel-lett nagyobb szabású tudományos munkákkal nem léphettem a múlt félévben a nyilvánosság elé. A 48-as emigráció történetével kapcsolatos belgrádi eseményekről egy hosszabb tanulmányom je-lent meg a Budapesti Szemlében, amelyet azonban már régebben írt-am. E tanulmányt nem mellékelem, miután arról már Hercegség-ed már kegyeskedett tudomást venni. A napisajtó ismét figyelemre méltatta azt, annak ellenére, hogy csak folyóirat-cikk volt; bátorko-dom mellékelten felterjeszteni az Uj Nemzedék cikkét, valamint a Magyar Ujság cikkemet különösmódon, antiszemita irányban ki-használó két elmefuttatását. A „Századok”-ban az egyéni történet írásának előtanulmányaihoz használt újabb német irodalomról je-lent meg hosszabb bíráló ismertetésem, amit szintén bátorodom mellékelni. – Itt bátorodom megemlíteni, amit egyelőre csak hal-lomás után tudok, hogy a párisi egyetem oklevéltani tanszékének tanára összefoglaló oklevéltani művének új kiadásában elismerés-sel méltatta elméletemet, melyet írástörténeti munkákban fejtettem ki. Minthogy az ilyen összefoglaló tudományos művek csak a

nevezetesebb tudományos eredményeket érintik, igen kitüntetőknek tartom ezt a megemlékezést és magyar szempontból is örvendetesnek, mert mindig hasznos dolog, ha bármily is csekély vonatkozásban is, magyar név szerepel a külföldi egyetemi hallgatósága és szakkörei előtt.

Azon pillanattól kezdve amikor a főlevéltár Budapestre helyezéséről értesültem, szilárdan el voltam határozva, hogy a levéltár történeti részének kéznél létét felhasználva, minél előbb megfelelnek Főméltóságod magas utasításának a tudományos feldolgozást illetően; ezért még a költözökös alatt és azóta is, hivatalos munkaidőmön kívül éjjel-nappal készültem a feladatra. Mint már jelteni bátorkodtam és Főméltóságod kegyes helyeslésével is találkozni szerencsés voltam, a múlt század levéltári iratainak rendezésével kapcsoltam össze e tervemet. Esterházy Pál herceg, a diplomata, élettörténetéből választottam ki egy részletet, még pedig a Napoleoni nagy idők történetéből. E terület új volt számomra, és nagyszabású irodalmi előkészületeket igényelt; de a feladat jelentős és érdekes volt, tekintettel arra, hogy Pál herceg, mint fiatal diplomata, az akkori világ események gyújtópontjain forgolódott állandóan. Remélem, hogy az értekezésemmel most már hamarosan Főméltóságod magas színe elé léphetek, mint bevezetőjével a Hercegi Ház történetéről irt szorzatnak; s bízom abban, hogy a magyar tudományos világ előtt is megfelelő eredménye lesz munkálkodásomnak.

Mély tisztelettel Főméltóságodnak

legalázatosabb szolgája
(aláírás nélkül)
egyetemi magántanár, hercegi levéltáros
Budapest, 1927. január 25.

32. HAJNAL ISTVÁN ESTERHÁZY PÁL HERCEGNEK

Budapest, 1929. május 3.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/III.-10. sz. (p. 132.)

Főméltóságú Herceg Úr!

Magas utasításra bátorkodom Markó Árpád alezredesnek a kuruc korra vonatkozó hadtörténelmi kutatás ügyében benyújtott folyamodványára véleményes javaslatomat mély tisztelettel felterjeszteni. A folyamodó a hadtörténelmi levéltár titkára és tudományos működése már ezideig is általános elismerésben részesült. E szempontból tehát akadályt nem látnék a kutatás engedélyezése dolgában.

Mínt hogy azonban Pál herceg nádor koráról kívánna kutatni és e nádor politikai működésének részletei még meglehetősen ismeretlenek, szerény nézetem szerint célszerű lenne, ha amennyiben Főméltóságod a kutatás megengedése mellett kegyeskednék dönteni, a kutatás tárgyát csak a katonai részletekre kegyeskednék Főméltóságod korlátozni, ami egyrészt Markó alezreddessel is határozottan közlendő lenne, másrészt pedig Hercegséged levéltárosát is a feldolgozandó anyag megfelelő kiválogatására lenne utasítandó és felhatalmazandó.

Főméltóságodnak mély tisztelettel

legalázatosabb szolgája
(aláírás nélkül)
egyet. m. tanár hercegi levéltáros

33. HORVÁTH GÁBOR HAJNAL ISTVÁN LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1929. május 4.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/III.-10. sz. (p. 129.)

Vonatkozással a folyó év 129. számú előterjesztésre, Ő Főméltósága magas rendeletéből van szerencsém szíves tudomására adni, miszerint Ő Hercegsége Markó Árpád alezredesnek megengedni méltóztatott, hogy a hercegi levéltárban a kuruckorra vonatkozólag hadtörténelmi kutatásokat végezzen. Azonban nyomatékkal kell hangsúlyoznom, hogy Ő Főméltósága ezen engedélye tisztán és kizárólag a katonai vonatkozású részletekre terjedhet ki csupán, s az alezredes részére csupán azon okmányok adhatók ki, amelyeket Levéltáros Úr előzőleg áttanulmányozott.

Feleslegesnek tartom hangsúlyozni, hogy a kutatás effektuálása csakis a budai palotában mehet végbe, s e célból a levéltárnak udvar felé eső kis szobája is felhasználható. Arra kérem Nagyságodat, kegyeskedjék Markó Árpád alezreddest Ő Főméltósága döntéséről hivatalból értesíteni.

Budapest, 1929. május 4.

Kiváló tisztelettel

Esterházy Pál Herceg
Titkári Hivatala
Horváth

34. HAJNAL ISTVÁN MARKÓ ÁRPÁDNAK (FOGALMAZVÁNY)

Budapest, 1929. május 18.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/III.-9. sz. (p. 127.)

Nagyságos Markó Árpád alezredes úrnak, Budapest

Nagyságodnak Esterházy Pál Herceg Úr Ő Főméltóságához intézett kérelmére vonatkozólag magas utasításra tisztelettel bátorkodom közölni, hogy Ő Hercegsége a kuruc korszakra vonatkozó hadtörténelmi kutatást megengedni kegyeskedett, azon feltétellel, hogy a kutatás kizárólag a hadtörténelmi természetű anyagra szorítkozzék.

A legközelebbi heteket más elfoglaltságok töltik be, azonban június hó elejétől kezdve készséggel állok a kutatást illetően Nagyságod rendelkezésére.

Nagyságodnak mély tisztelettel igaz híve
(aláírás nélkül)

35. VARJÚ ELEMÉR HAJNAL ISTVÁN LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1934. január 5.
HU-MNL-OL-P 114-II.-b-A/V.-30. sz. (p. 522-523.)

Kedves Barátom!

A kényszerűség rávisz, hogy egy kéréssel alkalmatlankodjam Nálad, abban a reményben, hogy megadod a módját, miként keresstem meg a választ egy elém tornyosuló kérdésre.

1632-ben egy ismeretlen valaki nagyszabású illusztrált magyar történelem kiadását vett tervbe, amelyből azonban a képeken kívül

csak a címlap és két oldalnyi előszó készült el. A képek próbanyomatai és a két levélnyi nyomtatvány tudtommal egyetlen létező példánya a bécsi Albertinában őriztetik, illetőleg jelenleg nálam van kikölcsönözve. Címlapja a következőképpen hangzik: HISTORIA HVNGARIAE DIVISA IN TRES REIPUBLICAE SPECIES, HEXARCHIAM HEPTARCHIAM MONARCHIAM, Ab egressu primo ex Asia in Evropam HVNORVM AD CORO NATIONEM AUGU.STISS. IMPRATORIS FERDINANDI II. Regis HVNGARIAE foelicissime ANNIS MILLE COMPREHENSIA. Impressum Viennae Austriae ANNO DOMINI M.DC.XXXII. A könyv kisívrét alakú, és a magyar királyok, valamint a vezérek egészalakú képein kívül, 32, nagyobbára magyar-török csatákat ábrázoló metszetet tartalmaz.

Feltevésem szerint e munkát Esterházy Miklós nádor akarta megjelentetni, s a képek az ő megrendelésére készültek. Ezért azt kellene kiderítenem, hogy van-e a próbanyomatokból példány a kismartoni családi könyvtárban, továbbá hogy a munka készítésére, megrendelésére és körülményeire vonatkozó adatok vannak-e a nádor (azt hiszem teljes egészükben megmaradt) iratai között?

Ezek kapcsán arra kérlek, adj tanácsot miként lehetne engedelmet kapni a herceg Őfőméltóságától arra, hogy a mondott cél érdekében úgy a levéltárban, mint a könyvtárban kutathassak. Ha a könyvtár katalógusa el van látva, úgy bárki könnyen megállapíthatja, a megadott cím után, hogy van-e a kötetből egy példány. A levéltárban azonban tüzetesebb kutatásra van szükség, mert át kellene nézni az 1628-32 éveknél a levelezéseit és különösen, ha megvannak, számadásait.

Mindenesetre úgy a tudománynak, mint a hercegi család történetének hasznára válnék, ha ki lehetne deríteni, hogy a nagy nádor óriási politikai tevékenysége mellett, egy jelentékeny irodalmi és művészeti feladat megvalósításán is fáradozott. Az sem lehetetlen, hogy a tervezett magyar történet kézírata valahol a hercegi könyvtárban lappang.

Mindezek annak kapcsán váltak aktuálissá, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Osztályában a meg nem jelent Historia Hungariae húsz képeinek eredeti rézduca napvilágra került. E teljes épségben meglévő, és majdnem használatlanak mondható pompás rézducok a Nemzeti Múzeum idén tavasszal ki fogja adni. De a kiadvány nem sokat érne, ha nem lehetne felderíteni a metszetek eredetét. Egy próbanyomtatványt ide mellékelek, hogy lásd, miként e metszetek művészeti tekintetben is koruk színvonalán állnak, a méltók a nádorhoz.

Még egyszer szíves elnézést kérve az okozott alkalmatlansáért, egyben felhasználva az alkalmat, hogy boldog új évet kívánjak,

maradok készségecs híved

Varjú Elemér

Budapest, 1934. január 5-ikén

36. HÁRICH JÁNOS VARJÚ ELEMÉRNEK (FOGALMAZVÁNY)

Budapest, 1934. január 31.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-A/V.-30. sz. (p. 520.)

Méltóságos Uram!

Hivatkozással a Hajnal professzor úrhoz intézett január 5-én kelt 3/1934. sz. és válaszáadás céljából hozzám továbbított nagybecsű

soraira, sajnálattal kell közölnöm, hogy a kérdéses latin nyelvű történeti munkáról a levéltári feljegyzések közt adatot nem találtam. A hercegi könyvtár katalógusát is átnéztem, de a művet bejegyezve itt sem találtam. A levéltárban lévő csekély számú, nagyobbára szorosán családi vonatkozású rézmetszetek közt sem fordul elő a Méltóságod leveléhez csatolt példányhoz hasonló lenyomat.

Hajnal professzor úrral is, aki annak idején Miklós nádor irataival behatóan foglalkozott, beszéltem ez ügyről, de ő sem emlékezik, hogy a könyv kiadásáról és egyéb körülményeiről szóló feljegyzések maradtak volna fenn a nádor feljegyzései között.

Fogadja, Méltóságos Uram, megkülönböztetett tiszteletem ki-jelentését, amellyel

vagyok készségecs híve

(aláírás nélkül)

37. MARKÓ ÁRPÁD HÁRICH JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1937. április 19.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/V.-9. sz. (p. 312.)

M. Kir. Hadilevéltár Budapest 1937. április hó 19.

Herceg Esterházy-Levéltár T. Vezetőségének Budapest

A Magyar Szemle Társaság megbízásából Zrínyi Miklós hadtudományi és politikai írásainak újabb kiadásával foglalkozom. Nagy munkáin kívül szeretnék a könyvbe minél több Zrínyi-levelet is felvenni. Hajnal István egy. tanár úrnak a Napkelet folyóirat 1929. évi kötetében „Az ifjú Zrínyi első csatározásairól” megjelent tanulmányában olvasom, hogy az Esterházy-levéltár III/b. csomagjában, továbbá az 1 n/köt.93. jelzetű csomagjában eredeti Zrínyi-levelek vannak.

Tisztelettel kérem annak szíves közlését, hogy milyen módon kaphatnám én meg ezeknek a leveleknek, vagy ha ezeken kívül még más Zrínyi-levelek is vannak, - azoknak másolatát?

Kiváló tisztelettel

Markó Árpád alezredes,
a Magyar Tud. Akadémia tagja,
a Hadilevéltárban osztályvezető

38. HÁRICH JÁNOS JELENTÉSE ESTERHÁZY PÁL HERCEGNEK

Budapest, 1939. január 10.

HU-MNL-OL-P 114-II.-a.-1.-7128.

Főméltóságú Herceg Úr!

A levéltárnak a múlt negyedévben végzett munkájáról az alábbiakban bátorodom jelentésemet mély tisztelettel megtenni.

Az érintett időszakokra esik a levéltár értékesebb anyagának a háborús veszély fenyegetése miatt biztonságosabb helyre való ideiglenes elhelyezése, mely a politikai körülmények kedvezőbbre válása folytán néhány hét múlva ismét régi helyére került. A levéltári anyagnak ez a kimozdítása és főként a visszahelyezése, amely rendszeresen még nem fejeződhetett be és teljes rendbehozása a melegebb évadra marad, nagy nehézséggel járt, de a körültekintéssel végzett át- és visszazállítás érezhetőbb hátrányt a levéltári munkában

nem okozott. Bebizonyult azonban az, hogy az iratoknak a pincében való biztonságba helyezése a helyiség alkalmatlansága miatt nem felelne meg a célnak, mert az iratok a pince nedvessége következtében hosszabb időn át nagyon megrongálódnának. Ez a megrongálódás nem következett be, mert az irományok csak néhány hétig feküdtek a pincében, de előjelei észlelhetők voltak.

A levéltári anyag rendezés és jegyzékelése a kijelölt tervszerű mederben folytatódott tovább. A Pál nádor iratairól szóló jegyzéket bátor voltam Főméltóságodnak bemutatni. A nádor iratainak rendezése kapcsán mindig alkalom nyílik arra, hogy egyéb rendezetlen anyag megfelelőképpen nyerjen elhelyezést. Ez a munka néha csak az anyag csoportosításából áll, alkalmanként azonban a célszerűség érdekében a rendezett iratokról jegyzék is készül. E munka körébe tartozott a múlt negyedévben a levéltárban elszórta fekvő genealógiai tábláknak összesítése és jegyzékelése. Az „Ősfák” címszó alatt készült jegyzéket bátorkodtam Főméltóságodnak szintén bemutatni.

Főméltóságod magas engedélyével dr. Scherer Péter Pál, közgazdasági író, örgróf Pallavicini Alfonz gazdatisztje részére összeállítottam „AA nagybirtok” címmel rövidesen megjelenő munkájában való felhasználás céljából a hercegi hitbizomány rövid birtoktörténetét.

A németországi árja leszármazás igazolásának előírása meglátzik a levéltárhoz forduló érdeklődők során. Tulzer Mária (Wien) Döring Miklós egykori hercegi inas adatait kérte, Tronner Adolf (Bécs) egyik, hercegi alkalmazásban volt ősenek okmányaiért, illetve adataiért, Striegl Richárd egyetemi tanár (Bécs) Dienstl Hermin születési és házassági okmányaiért fordult a levéltárhoz. Az érdekeltek Főméltóságod magas engedélyével megfelelő választ nyertek.

Családtörténeti vonatkozású tárgykörben dolgozott a levéltárban Isépy Aladár ny. tábornok, Supka Géza ny. múzeumi könyvtáros pedig hasonló ügyben levélben kért felvilágosítást.

A linzi tartományfőnökség Fadinger István, 17. századi osztrák parasztvezérnek a fraknoi fegyvertárban lévő pisztolyairól, Adolf Kisser rochlitz iskolai igazgató pedig Rimpler György 17. századi katonai mérnökről kapott felvilágosítást.

Meyer Paula (Hamburg) és A. von Hoboken (St. Moritz) zenei vonatkozású kérdéssel fordult a levéltárhoz. Az előbbi Tamasi Antal volt hercegi muzsikusként, az utóbbi pedig Haydn Mihály kompozícióit illetően.

A bécsi Nationalbibliothek kéziratárában levő Rosenbaum Károly volt hercegi titkár naplójának másolatát Főméltóságod magas engedélyével a könyvtár részére be fogom szerezni. A kéziratár vezetőségéhez már kérdést intéztem ez ügyben, de választ még nem kaptam.

December hónapban a szokásos évvégi könyvtári teendőket láttam el: a még bekötetlen műveknek kiválogatását a könyvtár részére és az időközben beszerzett műveknek a könyvtárba való sorozását. Az utóbbival kapcsolatosan Főméltóságod magas döntését kérném arra vonatkozólag, hogy az újonnan beszerzett könyvekbe milyen szövegű jelzés kerüljön, minthogy a hitbizományi leltár tavaly előtti lezárása után vásárolt könyvek már nem tartoznak a hitbizomány állagába. A könyvtár könyveibe nyomtatott bélyegző szövege eddig ez volt: Az Esterházy hercegi hitbizományi könyvtára és leltári szám.

Főméltóságod eddig a tudományos társaság támogatására 600 pengőt volt kegyes az év elején kiutaltatni. Főméltóságod magas elhatározásának közlését kérném, hogy az idén is kiutalható-e az

említett 600 pengő, mint a hercegi könyvtár alapító tagdíjának kiegészítése.

Jelentésem kegyes tudomásulvételét kérve és Főméltóságod magas parancsát várva vagyok hódolatteljes mély tisztelettel

legalázatosabb szolgálja

(aláírás nélkül)
hercegi levéltáros

39. HÁRICH JÁNOS LEVÉLTÁROS MARKÓ ÁRPÁDNAK
(FOGALMAZVÁNY)

Budapest, 1939. április 20.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/V.-9. sz. (p. 309.)

A ma kézhez vett nb. soraira válaszolva, van szerencsém tisztelettel közölni, hogy a hgi levéltár anyagának tanulmányozásához kizárólag Ő Főméltósága adja meg az engedélyt. Méltóztassék tehát közvetlenül őhozzá fordulni írásban s előadni azokat a körülményeket, amelyek levelemben szerepelnek, kivéve talán az irodalmi hitvatkozást, az engedély kérését az összes Zrínyi-levelekre kiterjesztve. Amennyiben Őfőm. az engedélyt megadja, a levelek lemásolásának a levéltár helyiségében akadály a nem lesz.

(aláírás nélkül)

40. HÁRICH JÁNOS LEVÉLTÁROS MARKÓ ÁRPÁDNAK
(FOGALMAZVÁNY)

Budapest, 1939. december 11.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/V.-9. sz. (p. 311.)

Méltóságos Ezredes Úr!

Zrínyi Miklós prózai munkáit tartalmazó legújabb könyvének át-olvasásakor örömmel állapítottam meg, hogy Méltóságodnak az Ő Főméltósága magas engedélyével a hercegi levéltárban végzett kutatása nem volt eredménytelen. Bár a hercegi levéltárból közölt anyag mennyiségileg viszonylagosan csekély, de – úgy gondolom – mint eddig sehol sem közölt anyag, a könyv értékét nem kevésbé emeli.

A levéltári kutatási szabályainknak értelmében, melyek lényegileg azonosak a tudományos intézetek hasonló szabályaival, s ezért ezek bemutatását annak idején mellőzhetőnek ítéltém, szabadjon Méltóságod arra kérnem, hogy említett művéből egy példányt az Esterházy családi és hitbizományi levéltár részére, mint amelynek anyagát művében publikálta, küldetni szíveskedjék.

Nem mellőzhetem el továbbá annak megemlékését sem, bár kellenül teszem, hogy Méltóságod becses művének előszavában, ahol a könyvéhez anyagot szolgáltató intézeteket felsorolja, Ő Főméltósága levéltárát, a fentebb említett körülmény dacára megemlékésre nem találta méltónak. Ez bizonyára feltűnhetett a művet figyelmes olvasók, így Ő Főméltósága előtt is, aki különösen érdeklődik a hadtörténeti irodalom iránt.

Méltóságod szíves elnézését kérem, hogy soraimmal alkalmatlankodtam s vagyok

kiváló tisztelettel

(aláírás nélkül) hercegi levéltáros

41. MARKÓ ÁRPÁD HÁRICH JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1939. december 13.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/V.-9. sz. (p. 307-308.)

Kedves Barátom!

Igen köszönöm december 11-iki 187/1939. sz. nagybecsű leveledet. Megkértem a Zrínyi könyvet kiadó Magyar Szemle társaság kiadóhivatalát, hogy a könyv egy példányát az Esterházy családi hitbizomány levéltárának elküldjék.

Igazán nem volt szándékomban, hogy Neked azáltal, hogy a vezetésed alatt álló hercegi levéltárat, mint könyvemhez anyagot szolgáltató tudományos intézetet, az előszóban nem soroltam fel, - kellemetlenséget okozzak. Mint a szövegezésből láthatod, az előszóban csupán a Széchényi könyvtárban, az Országos levéltárban, a Hadilevéltárban, és a Kriegsarchivban dolgozó barátaimról emlékeztem meg, mégpedig azért, mert ebben a négy intézetben heteken keresztül velük dolgoztam, szóval hosszabb ideig voltak segítségemre, és tőlük sok útbaigazítást, segítséget kaptam, főleg a szövegek összehasonlítása egyeztetése ügyében is. Ez érthető azért is, mert ezekben az intézetekben, különösen pedig a Széchényi könyvtárban kerestem és találtam a könyv anyagának oroszánrészét. Nemcsak a hercegi Levéltár maradt ki e megemlékezésemből, hanem például a zirci apátság levéltára és az egyetemes evangélikus egyház budapesti levéltára is, pedig mind a két helyen találtam egy-egy rendkívül érdekes, eddig ismeretlen Áfium másolatot. Ebből is láthatod, hogy csak azokat a munkatársaimat és tudományos intézeteket említettem meg külön, akikkel hosszabb ideig volt alkalmam együtt dolgozni, szívességüket igénybe venni és ahol sok anyagot találtam.

Kérlek, tehát, ne vedd rossz néven ezt az igazán szándékomon kívül történt mellőzést.

A levelek közlését bevezető ismertetésben (303.o.) is feltűnhetett Neked talán, hogy a hercegi levéltárban talált két Zrínyi levélről beszélek, holott csak egyet közlök. Az eredeti kéziratban mind a két levél szerepelt, de a másodikat később, a revíziónál félretettük, mert nem tartalmazott semmi olyan hadtudományi, vagy egyéb nagyobb jelentőségű dolgot, ami közzétételét ebben a sorozatban indokoltá tette volna. A levelet tehát félretettük, a bevezetés ezzel foglalkozó mondatának helyesbítése azonban tévedésből elmaradt. De hát a régi tapasztalat, hogy nincs könyv hiba nélkül.

Még egyszer kérve szíves elnézésedet, akaratlan tapintatlanságomért, vagyok szíves köszöntéssel készséges híved,

Markó Árpád ezredes

42. A MAGYAR SZEMLE TÁRSASÁG HÁRICH JÁNOS LEVÉLTÁROSNAK

Budapest, 1940. január 4.

HU-MNL-OL-P 114-II.-b-C/V.-9. sz. (p. 316.)

Nagyságos dr. Harich János urnak,

Budapest, 1940. jan. 4.

az Esterházy hercegi könyvtár vezetője

Budapest I. Tárnok-u. 9.

Igen Tisztelt Doktor Úr,

Markó Árpád ezredes úr öméltóságához intézett b. sorai elintézéséppen egyidejűleg megküldtük b. címére a kiadásunkban megjelent gróf Zrínyi Miklós prózai munkái című kiadvány egy tisztelt példányát.

Teljes tisztelettel

Magyar Szemle Társaság

FRICZ-MOLNÁR PÉTER

Egy családtörténeti visszaemlékezés hitelessége más források fényében

The credibility of a family history memoir in the light of other sources

The author compared the statements and events, significant from the point of view of family history, contained in a letter intended for private use, and in this way he carried out the critique, the “authentication” of the narrative source. As a result, it can be stated that personal memoirs and letters are important and essential sources for family history research. These can be useful additives in family research using critical comparisons with other sources, so the study may also be methodologically important for family history researchers.

A szerző előszavával a Turul című folyóirat tavalyi utolsó számában megjelent Király Irén családtörténeti visszaemlékezése,¹ mely jó példa arra, hogy a hagyományos források (anyakönyvek, iskolai értesítők, újságcikkek) adattartalmát bőven és jól kiegészíti egy családi történet. A most közreadott levél is hasonló jellegű. Az alábbi visszaemlékező levélben foglalt, családtörténet szempontjából releváns állításokat, eseményeket más forrásokkal lábjegyzetes formában ellenőriztem, ilyen módon egyfajta hitelesítést végeztem. Ennek eredményeként megállapítható, hogy a személyes jellegű, belső használatra szánt levelek, visszaemlékező írások a családtörténeti kutatások szempontjából fontos és lényegi források. Ezek más források kritikai jellegű összevetésével hasznos adalékok a család kutatás során.

A közreadott levél írója Mezey Mária (1896–1988), címzettje Fritz András (1902–1971) nyug. üzemvezető bányamester és második neje. A levélíró-visszaemlékező hölgy (Mica) és a címzett úr (Dendike), a szerző dédapja unokatestvérek voltak. Mindketten a már számos tanulmányban feldolgozott, selmeci nemes bányapolgár gyökerű friedenliebi Fritz család leszármazottjai voltak és érdeklődtek őseik múltja iránt. A levél 1969 körül íródott. A levélírást az váltotta ki, hogy az érintettek nagybátyja, dr. Fritz (Fejes) László (1889–1967) szintén érdeklődött a családtörténet után és néhány, főleg születési adatot tartalmazó feljegyzését korábban eljuttatta Fritz Andrásnak, aki azt továbbította Mezey Máriának. Ő erre válaszolt a közreadott (válasz) levélben, mely a friedenliebi Fritz vagy a nemes Fleischhacker családdal, de a weimari Wettin nagyherceg vagy a lengyel Radziwill hercegi családokkal kapcsolatban is számos kiegészítő és újszerű adatot tartalmaz.

A könnyebb áttekinthetőséget segítik a tanulmány végén lévő – nem teljes, de a visszaemlékezés érthetősége

szempontjából lényeges – családfák, melyeken a visszaemlékezésben említett személyek is szerepelnek és ∞-vel a házasságokat jelöltem. Zárójelben, dőlt betűvel a visszaemlékező által használt megnevezéseket is megadom, az ismert születési és halálozási évek mellett.

Édes Durikám, Dendikém!

Most aztán nem lehet késlekednem a hálás köszönettel, hogy azt a nagy munkát ilyen hamar megkaptam. Remélem Durikám, nem írtál rá miatta a Fritzekre. Igen meghatva örültem a küldeménynek, de őszintén szólva, többet vártam tiszteletreméltó nagybátyánk nagyhírű feljegyzéseiről.² Itt-ott vitába tudnék vele szállni, sajnos erről lekéstem, de ahogy ismertem, talán el sem fogadna korrigálást. Nekem is van hasonló „családfám”, ha nem is ilyen részletes, mint Lacié. Anyámkámtól kaptam, nem tudom ki állította össze ilyen szép írással? Pl. mindjárt az elején Fritz Andrásnak Laci szerint 5 gyereke volt összesen, anyámén 5 fiú mellett lehet csak a Schneiderné is.³ Mellékelek egy másolatot a híres selmeci kálvária történetéről, meg a képet is. Imre írta ki egy könyvből,⁴ ha volna gépen lemásolnám, így Rád marad, ezt is Neked kell lemásolnod. Az ember ilyeneken át beelát a régi-ek életébe, otthonába, szinte keresi a rúgóját tetteiknek. Pl. hogy ez a katolikus kongreganista 15 éves korában miért lett

2 A szerző családi magánarchívumában lévő, dr. Fritz (Fejes) László jogász (1889–1967) családi irathagyatéka, mely leszármazási, illetve születési és halálozási adatokat tartalmaz (a továbbiakban: FL irathagyaték). Dr. Fritz (Fejes) László életútjához lásd *Fricz-Molnár Péter*: Egy sokrétű evangélikus személyiség. *Evangelikus Élet* 79. (2014) 27. sz. 8–9. vagy <http://www.nevpont.hu/view/11657>, letöltés: 2020. márc. 19.

3 *Fricz-Molnár Péter*: Egy bányavárosi mintakarrier a 17. század végéről: Fritz András, a „tekintetes Doktor úr” (1660–1701). *Turul* 88. (2015) 3. sz. 108.

4 *Hídvéghy Árpád*: A selmeci kálvária keletkezésének története, mai alakja és ájtatossága. *Selmecbánya* 1900. 9–11., 34–37., 60–61.

1 *Fricz-Molnár Péter*: Király Irén családtörténeti visszaemlékezése. *Turul* 92. (2019) 4. sz. 175–187.